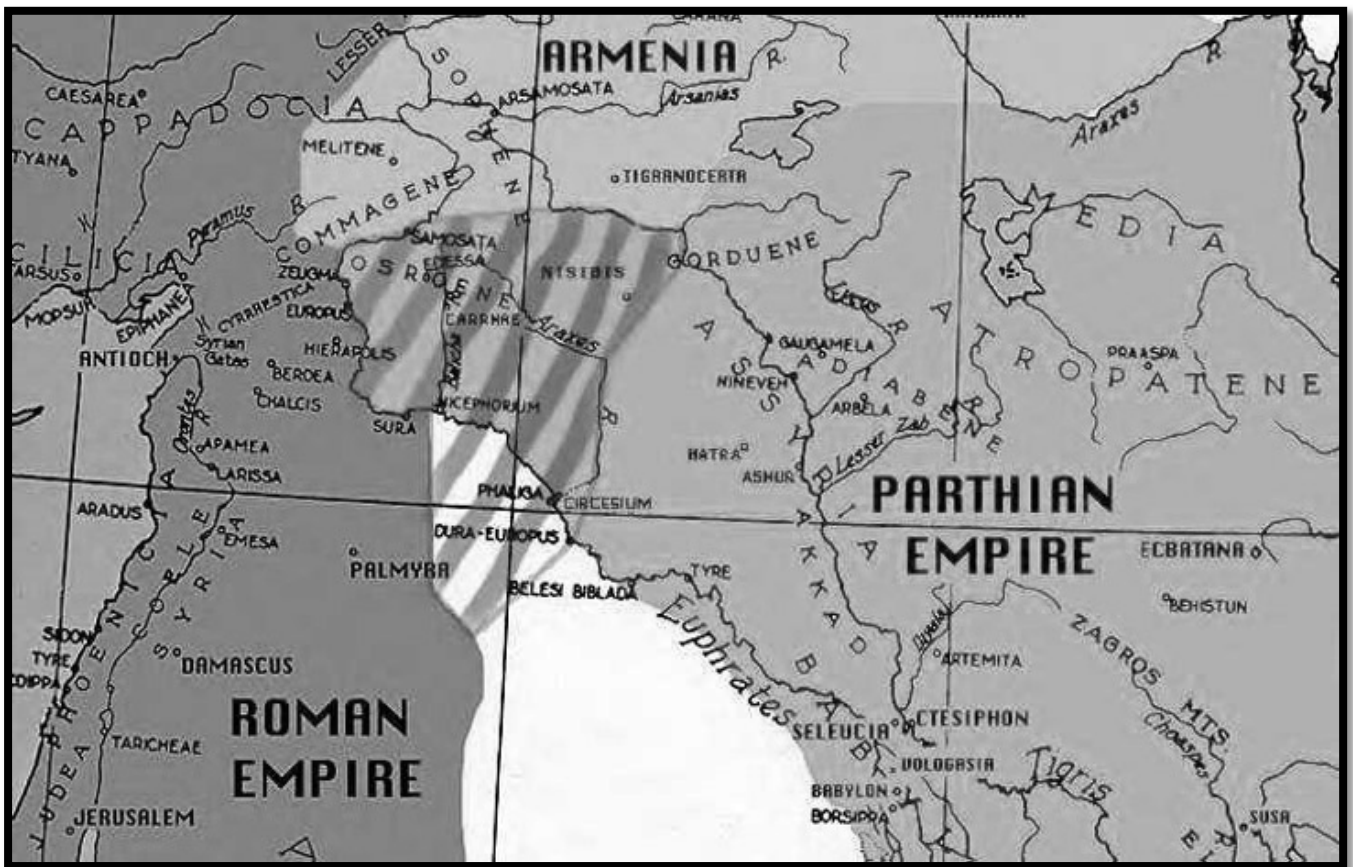

Het Parthische Rijk: vriend of vijand?

Een vergelijking en analyse van de opvattingen over de Parthen in de Romeinse literatuur ten tijde van de vroege Keizertijd

M.L. Pelger

4068351

Opleiding: Geschiedenis

Vak: Ges Eindwerkstuk BA (GE3V14054)

Docent: prof. dr. L.V. Rutgers

Plaats: Utrecht

Datum: 21-05-2017

Aan de Eufraat verloor Crassus zijn adelaars, zijn zoon en zijn soldaten; zelf liet hij als laatste het leven. ‘Parthië, waarom zo verheugd?’ zei de godin. ‘Gij zult de legioenstandaarden teruggeven, en er zal een wreker komen om Crassus’ dood te wreken.’

- Ovidius, *Fasti* (8 v.Chr.)

Samenvatting

In dit onderzoek stond de vraag centraal of de grote Romeinse nederlaag van Crassus in 53 v.Chr. en de honderd jaar Romeins-Parthische vriendschap invloed had op de Romeinse opvattingen van het Parthische Rijk. Het onderzoek bestond uit een analyse van de opvattingen van vier Romeinse auteurs Horatius, Strabo, Josephus en Tacitus. Deze vier auteurs zijn vervolgens met elkaar vergeleken op basis van hun afkomst, Oosterse auteurs tegenover de Westerse auteurs, en op basis van wanneer ze leefden. Horatius en Strabo leefden ten tijde van de nederlaag van Crassus terwijl Josephus en Tacitus circa honderd jaar later hun werken schreven. Deze vier bronnen zijn vervolgens vergeleken met de algemeen gangbare theorieën in de secundaire literatuur over de Romeinse opvatting van de Oriënt. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat de Romeinse opvattingen over de Parthen in die periode daadwerkelijk een ontwikkeling doormaakten en dat de stereotypering van de Parthen afweken van de algemene opvatting van de Oriënt. De Oriënt was, volgens de Romeinse opvatting, zwak, intelligent en verwijfd, de Parthen waren daarentegen moedig, intelligent en oorlogszuchtig. Dit onderzoek toont aan dat de Romeinse categorisering van volken in het Noorden, Oosten en Zuiden dus niet per se onveranderlijk was en de Parthen karaktereigenschappen van zowel Noordelijke als die van Oostelijke stammen toegeschreven kregen.

Inhoud

Inleiding	3
1. Rome en ‘de ander’	8
§1.1 De barbaar	8
§1.2 Andere factoren	10
2. Romeinse auteurs na Crassus	13
§2.1 Quintus Horatius Flaccus	13
§2.2.1 Oden	14
§2.2.2 De Brieven.....	17
§2.3 Conclusie Horatius	17
§2.4 Strabo	18
§2.5.1 Geografie	19
§2.6 Conclusie Strabo	23
§3.1 Flavius Josephus.....	24
§3.2.1. De Joodse Oorlog	25
§3.2.2. Joodse Oudheden.....	28
§3.3 Conclusie Josephus	29
§3.4 Publius Cornelius Tacitus.....	30
§3.5.1 Annalen	31
§3.6 Conclusie Tacitus	36
4. Het Parthisch Stereotype	38
§4.1 Een vergelijking van de Romeinse auteurs	38
§4.2 Een vergelijking met secundaire literatuur.....	41
§4.3 Conclusie	43
5. Conclusie	45
Bibliografie	47
Boeken.....	47
Artikelen.....	47
Website.....	48
Primaire Bronnen	48

Inleiding

In het noordoosten van Iran ontstond in de 3^e eeuw v.Chr. vanuit de regio Parthia het Parthische Rijk. Parthia had zichzelf vrijgevochten van haar Seleucidische overheersers en breidde zich geleidelijk uit naar haar buurgebieden. Begin tweede eeuw v.Chr. was deze expansie vanuit Romeins perspectief nog ongevaarlijk. Rome was vooral gericht op haar expansie naar het noordwesten, bovendien fungeerden landen zoals Syrië, Armenië, Cappadocië en Pontus als buffer tussen Parthia en Rome.¹ De Romeinse kennis over politieke ontwikkelingen in het Nabije Oosten kwam sporadisch binnen via handelaren en militaire missies. Rome had hierdoor geen kennis over de groeiende macht van Parthia, waardoor het Parthische Rijk in relatieve rust kon uitgroeien tot een machtsblok in het Oosten.² Het Oosterse Rijk hoorde dat in 92 v.Chr. de Romeinse gouverneur Sulla in Syrië was en ze zocht contact. Parthia wilde geen conflict met het Romeinse Rijk en stelde de gouverneur vriendschap voor. Volgens historicus Neilson Debevoise was Sulla echter afwijzend en zag geen voordeel in een alliantie: ‘Sulla had little realization of Parthia’s military strength and still less of her future potentialities. [...] In Roman eyes Parthia was overshadowed by the more obvious peril of Armenia and Pontus’.³ Rome onderschatte niet alleen de Parthische capaciteiten, maar was behept met stereotype opvattingen over het hele Nabije Oosten. Alle oosterse volken waren volgens de Romeinen weliswaar intelligent, maar tegelijk ook verwijfd en zwak.⁴ Rome zag het Nabije Oosten als een militair makkelijk te overwinnen gebied.⁵

Omdat het Parthische Rijk van haar buurlanden afweek in haar oorlogsstrategie kon ze een ongegronde aanval van de Romeinse gouverneur Licinius Crassus, in 53 v.Chr., weerstaan. Bij dit conflict vielen Parthen Romeinse linies te paard, met pijl en boog, aan en zetten vlot een tweede aanval in na een korte terugtrekking. De Romeinen waren te voet, hielden vast aan hun *testudo*-formatie en verloren veel mannen bij de dubbele aanval van de Parthen. De Romeinen konden met hun standaard oorlogsstrategie de Parthen niet weerstaan.⁶ De Romeinse nederlaag in 53 v.Chr. ging gepaard met het verlies van de Romeinse militaire standaarden, wat gold als

---

¹ Deze landen vielen zelf ook nog niet onder het gezag van Rome: N.C. Debevoise, *A Political History of Parthia* (Chicago 1938), 12-13, 45-46.

² S.P.Mattern, *Rome and the Enemy: Imperial Strategy in the Principate* (Berkeley 1999), 69 en B. Campbell, ‘War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 V.CHR. – AD 235’ in: J. Rich en G. Shipley (eds.) *War and Society in the Roman World* (New York 1993), 213-241, 213-215.

³ Debevoise, *A Political History of Parthia*, 21-23 en 45-47.

⁴ Zie hoofdstuk 1 voor meer toelichting, J.P.V.D. Balsdon, *Romans and Aliens* (London 1979) en B. Isaac, *The Invention of Racism in Classical Antiquity* (Princeton 2004).

⁵ Cappadocië en Syrië waren meermaals door Romeinse campagnes overrompeld. Dit versterkte de Romeinse vooroordelen: Campbell, ‘War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 V.CHR. – AD 235’, 216.

⁶ A.N. Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East: 169 V.CHR. – AD 1* (London 1984), 225, 279-280.

enorme vernedering voor Rome.⁷ Rome probeerde tevergeefs haar standaarden en krijgsgevangenen terug te winnen onder leiding van Julius Caesar en Marcus Antonius.⁸ Keizer Augustus ondernam geen militaire campagne tegen de Parthen, maar probeerde via onderhandelingen en diplomatie vriendschap met Parthia te sluiten. De Romeinse oorlogsstandaarden en de krijgsgevangenen werden in 20 v.Chr. aan Rome geschonken in ruil voor de zoon van Phraates IV.⁹ Deze vriendschappelijke relatie bleef gedurende de Julisch-Claudische keizers bestaan en het Romeins-Parthische contact bleef tot midden tweede eeuw n.Chr. relatief gemoedelijk.

Om erachter te komen welke gevolgen deze grote Romeinse nederlaag had op de Romeinse opvattingen aangaande de Oriënt in het algemeen en de Parthen in het bijzonder, zullen in deze scriptie de opvattingen van contemporaine Romeinse auteurs over de Parthen in de periode na de grote nederlaag van Crassus in 53 v.Chr. en die van honderd jaar later onderzocht worden. De focus zal daarbij liggen op de werken van vier Romeinse auteurs, Strabo, Quintus Horatius Flaccus, Publius Cornelius Tacitus en Titus Flavius Josephus. In het algemeen wetenschappelijk brononderzoek van de Romeinse opvattingen over de Oriënt, zijn de nuances tussen de verschillende Oosterse volken ondergesneeuwd geraakt en is een veralgemeniseerd beeld van de Oriënt ontstaan. Aan de hand van deze casestudie zal, met de vier Romeinse auteurs Strabo, Horatius, Tacitus en Josephus, een poging worden gedaan om nuance aan te brengen in de wetenschappelijke opvatting van de Romeinse perceptie van de Oriënt. Hierbij zal de nadruk liggen op de vraag hoe de Parthen gestereotypeerd werden. Door middel van een vergelijking tussen Strabo en Horatius tegenover Tacitus en Flavius Josephus, zal worden onderzocht of de diplomatieke honderdjarige periode van Romeins-Parthische relatie invloed had op de Romeinse perceptie op de Parthen en of de Romeinse opvatting over de Parthen een ontwikkeling doormaakte.

De perceptie van genoemde auteurs zal door middel van close-reading worden onderzocht. Hierbij zal aandacht worden besteed aan de achtergrond van de auteurs in de hoop een breder begrip te kunnen bieden van de perceptie van de Parthen. Strabo en Horatius leefden ten tijde van het verlies van de standaarden (53 v.Chr.), terwijl Flavius Josephus en Tacitus in de tweede helft van de eerste eeuw n.Chr. leefden. Bovendien zijn de vier auteurs afkomstig uit andere gebieden van het Romeinse Rijk, hadden een andere sociale status en relatie met het Oosten. Josephus en Strabo groeiden op in het Oosten, namelijk in Pontus en Jeruzalem, en

---

⁷ Sherwin-White, *Roman Foreign Policy in the East*, 281-282.

⁸ H.D. Meyer, *Die Aussenpolitik des Augustus und die Augusteische Dichtung* (Keulen 1961), 6-7.

⁹ De Parthische verrader, Tiridates, had Phraates' zoon meegesmokkeld naar Augustus. Augustus verkoos vriendschap met Parthia boven Tiridates: Debevoise, *A Political History of Parthia*, 136-138.

hebben Parthen mogelijk van relatief dichtbij meegemaakt. De nabijheid van de Parthen kan wellicht Strabo's en Josephus' perceptie van de Parthen hebben beïnvloedt. Een gemêleerd brongebruik, van zowel Oosterse als Westerse Romeinse auteurs, kan een duidelijker beeld scheppen van de Romeinse opvattingen over de Oriënt en de Parthen te weten twee historici, namelijk Tacitus en Josephus, één geograaf, Strabo, en één dichter, Horatius. Deze vier auteurs zullen eveneens vanwege pragmatische redenen worden aangehouden. Deze vier auteurs besteden in langere stukken tekst uitgebreider aandacht aan de Parthen en dit maakt een betere analyse van hun perceptie van de Parthen mogelijk. De perceptie van Horatius als dichter kan een goede toevoeging aan het onderzoek zijn, omdat hij wellicht meer gebruik maakt van de kenmerkende typering van de Parthen. Hij wil de Parthen zo goed mogelijk herkenbaar maken voor het publiek. Hierdoor kan het archetype Parth een beeld scheppen van de associaties die Romeinen hebben met de Parthen.¹⁰

In recent wetenschappelijk onderzoek wordt vaak aangenomen dat de oorsprong van de Grieks-Romeinse stereotypering van barbaren ligt in het werk van Hippocrates, *Luchten, Waters, Plaatsen*.¹¹ Hippocrates is een van de eerste schrijvers, die al in de vijfde eeuw v.Chr. een directe relatie tussen de mens en haar fysieke omgeving ziet. Klimaat, geologische ligging en bijvoorbeeld grondkwaliteit dragen bij aan het karakter van het volk in dat gebied. Zo maakte Hippocrates een onderscheid tussen Azië en Europa:

Now I wish to show how Asia and Europe differ from one another in every respect and particularly in relation in the physical shape of their peoples [...] For everything in Asia is far more beautiful and grows to far greater size; the region is more cultured than the other, the character of the inhabitants is more tractable and gentle. The cause of this is the moderate climate, because it lies further east in the middle between the rising of the sun, and farther away from the cold. [...] Courage, tenacity, energy and will-power could not develop under such natural conditions [...] either among the locals or among immigrants, but pleasure must dominate.¹²

In deze opvattingen over 'de ander' ziet Hippocrates eveneens het belang van de politieke instituties van dat land: 'Kings rule most of Asia. Now where men are not masters of themselves

---

¹⁰ M. Grant, 'Encyclopaedia Britannica. Horace: Roman Poet' (gepubliceerd op 18-01-2008) <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 20-05-2017).

¹¹ Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 60-61 en E.S. Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity* (Princeton 2011), 39 en G. Woolf, *Tales of the Barbarians: Ethnography and Empire in the Roman West* (Blackwell Publishing 2011), 52.

¹² Hp. *Aer.* 1.12.2-3, 13.2, 23.4 via. B. Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 60-65.

and free, but are ruled by despots, they are not interested in military training but intent on not appearing to be combative. For the risks are not similar.’¹³ De zwakte van Azië lag volgens Hippocrates in geografische omstandigheden en ondergeschiktheid aan de koning. Hippocrates’ werk zou, volgens historici Benjamin Isaac en Greg Woolf, doorgewerkt hebben in werken van auteurs en etnografen zoals Polybios, Plato, Aristoteles, Plinius maar ook op Strabo’s *Geografie*.¹⁴ Isaac stelt dat dit leidde tot een algemene onderverdeling van volken in het Noorden, Oosten en Zuiden. Rome was perfect gepositioneerd in het midden en had de positieve karaktereigenschappen van zowel het Noorden als het Zuiden. Isaac definieert deze verschijnselen als Romeins racisme.¹⁵ Deze algemene stereotyperingen, van Isaac en John Balsdon, worden in Hoofdstuk 1 verder uitgewerkt. Vervolgens zullen ze als basis fungeren voor de vergelijking en analyse van Romeinse opvattingen over de Oriënt en de Parth. Woolf stelt dat de Romeinse etnografen een nog breder scala aan paradigma’s hanteerden om hiermee de diversiteit van de mens te kunnen bevatten, namelijk: geografie, klimaat, genealogie, mythologie en astrologie. Woolf stelt, dat meerdere paradigma’s tegelijk geselecteerd en gehanteerd konden worden in bijvoorbeeld een vergelijking van barbaarse stammen zoals Germanen en Galliërs.¹⁶ Hij stelt wel, dat het onderliggende stereotype van een volk of regio relatief onveranderlijk was. Volgens Woolf gebruikte de Romeinse auteur een selectie van oudere etnografieën in de literatuur om grip te krijgen op de regio. Nieuwe kennis over een gebied werd zelden toegepast in de Romeinse literaire werken.¹⁷ Hartmut Ziche stelt eveneens dat de Romeinse perceptie op de barbaren relatief onveranderlijk was door de jaren heen. Dit terwijl de Romeinen meer in aanraking kwamen met de barbaarse stammen en over het algemeen grotere aanwezigheid van barbaren. Ziche stelt het barbaarse stereotype voor als: ‘fierce, disloyal, undisciplined, and uncivilized nature’.¹⁸ David Mattingly en Brent Shaw zijn bovendien van mening dat deze negatieve stereotypering voornamelijk door de Romeinen werd gehanteerd om hun agressie en overheersing op deze ‘ondermensen’ te vergoelijken.¹⁹ Het doel van deze scriptie is om te onderzoeken of de Romeinse stereotypering van de barbaar daadwerkelijk zo onveranderlijk was, en wel door middel van een casestudie over de Parthen. Daarmee treden we in de voetsporen van historicus Brian Campbell die al eerder nuances

---

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, 65-70 en Woolf, *Tales of the Barbarians*, 48.

¹⁵ Isaac, *Invention of Racism*, 79-80, 85-86 en J.P.V.D. Balsdon, *Roman and Aliens* (London 1979), 60-62.

¹⁶ Woolf, *Tales of the Barbarian*, 52-53.

¹⁷ Ibidem, 55-57 en G. Woolf, ‘Saving the Barbarian: Ineradicable Barbarism?’ (publicatiedatum onbekend) https://www.academia.edu/4693108/Saving_the_Barbarian (geraadpleegd op 10-03-2017), 277.

¹⁸ H. Ziche, ‘Barbarian Raiders and Barbarian Peasants Models of Ideological and Economic Intergration’, in: R.W. Mathisen en D. Shanzer (eds.), *Romans, Barbarians, and the Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity* (Ashgate Publishing, 2011), 219.

¹⁹ D. Mattingly, *Imperialism, Power and Identity: Experiencing the Roman Empire* (Princeton University Press 2011), 212.

aanbracht door te stellen dat de Parthen, in Romeins optiek wel degelijk afweken van typische Oosterse volken. Ze hadden zowel militaire kracht als een ontwikkelde beschaving. Parthia was een vrijgevochten regio van het Seleucidische Rijk. De Seleuciden waren onderdeel geweest van het grote Macedonische Rijk van Alexander de Grote. De Perzische en Hellenistische invloeden hadden Parthia gevormd tot een cultureel en intellectueel ontwikkelde beschaving.²⁰ Campbell stelt dat de Parthen desalniettemin als inferieur aan de Romeinen beschouwd werden. Hierbij baseert hij zich voornamelijk op auteurs als Cassius Dio en Tacitus.²¹ In deze scriptie zullen de opvattingen van deze Romeinse auteurs verder worden uitgewerkt door niet alleen een vergelijking te maken tussen de stereotypering van de Parthen en de Oriënt, maar ook de ontwikkeling van de opvatting over de Parthen tussen voornoemde periodes. Isaac stelt evenals Campbell, dat de Parthen niet pasten in de omgevingsparadigmata van de Romeinse etnografie en mogelijk door hun aanhoudende onafhankelijkheid van Rome ook anders door de Romeinse auteurs gekenschetst worden.²² Dit onderzoek zal daarom benaderen of de Romeinse opvatting over de Parthen een ontwikkeling doormaakte gedurende de vriendschappelijke Romeins-Parthische relatie vanaf keizer Augustus tot keizer Domitianus.

---

²⁰ Campbell, 'War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 BC – AD 235', 213 en Debevoise, *A Political History of Parthia*, 1-2.

²¹ Campbell, 'War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 V.CHR. -AD 235', 217-219.

²² Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 378-379.

1. Rome en ‘de ander’

In dit hoofdstuk zal een algemeen beeld worden geschetst van de Romeinse opvattingen over de barbaar. De focus ligt met name op de klassieke periode in de vroege Romeinse keizertijd. Eveneens zal worden teruggerepen op klassiek Griekse bronnen, aangezien Romeinse bronnen hier vaak op voortborduren en op de gangbare theorieën in de secundaire literatuur gebaseerd op bronnen over hoe de Romeinen tegen de barbaar en met name de Oriënt aankeken. Dit hoofdstuk fungeert als basis voor Hoofdstuk 4. In Hoofdstuk 4 zal de Romeinse perceptie, volgens deze gangbare theorieën, van de Oriënt worden vergeleken met analyse van de vier Romeinse auteurs.

§1.1 De barbaar

Zoals in de inleiding aan de orde is gekomen, lag de basis van de Romeinse typering van de barbaar bij de ligging van de barbaarse stam ten opzichte van Rome.²³ In de vijfde eeuw v.Chr. stelde de Griekse Hippocrates al dat karaktereigenschappen van een volk beïnvloed worden door het klimaat, de vruchtbaarheid van de grond en de politieke omstandigheden. Deze theorie is vervolgens in variaties opgenomen in de Romeinse literatuur.²⁴ Volgens Mattingly en de Amerikaanse classicus Erich Gruen maakte de Romeinse wereld het onderscheid tussen ‘self’ en de inferieure ‘other’ met name om de oorlogen, onderwerping, uitbuiting van volken en slavernij van barbaarse stammen te rechtvaardigen. Gruen stelt vervolgens dat ‘[the] creation of the opposite served as a means to establish identity, distinctiveness and superiority [of the Romans]’.²⁵ De Romeinen dankten, in deze opvatting, hun superioriteit op de andere volken aan hun ideale geografische ligging, precies in het midden met een perfect klimaat. Dit illustreert Isaac met behulp van de Romeinse architecten auteur uit de eerste eeuw v.Chr., Vitruvius:

In fact, the races of Italy are the most perfectly constituted in both respects – in bodily form and in mental activity to correspond to their valour [...] Hence it was the divine intelligence that set the city of the Roman people in a peerless and temperate country, in order that it might acquire the right command the whole world.²⁶

---

²³ De Romeinen hadden zelf nooit een term ontwikkeld voor niet-Romeinen en maakte daarom gebruik van de Griekse benaming ‘barbaar’. Dit is volgens Gruen enigszins ironisch, aangezien de Romeinen zelf vielen onder de Griekse definitie van barbaar, namelijk niet-Griekse sprekers: Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, 344-345.

²⁴ Hp., *Aer.* 1.12.2-3, 13.2, 23.4 via. Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 60-65.

²⁵ D. Mattingly, *Imperialism, Power and Identity: Experiencing the Roman Empire* (Princeton University Press 2011), 210-212 en Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, 2.

²⁶ Vitr., VI.1.10-11 [vertaald door M.H. Morgan] in: Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 83-85.

Vitruvius leefde waarschijnlijk ten tijde van Julius Caesar en Augustus en stelt in dit fragment dat de Romeinen zowel fysiek als mentaal perfect gevormd zijn in vergelijking met andere volkeren. Niet alleen Vitruvius zag Rome als het perfecte middelpunt van de wereld. Balsdon stelt dat ook bronnen zoals Plinius de Oudere, Strabo, Propertius en Vergilius lovend zijn over de perfecte ligging van Rome. Deze auteurs leefden ten tijde van het late Republiek en vroege Keizertijd.²⁷ Isaac en Balsdon maakten uit dit soort van Romeinse stereotypering een algemene karakterisering van de volken in het Noorden, Oosten en Zuiden ten opzichte van Rome.²⁸ De Noordelijke stammen werden volgens Isaac en Balsdon door Romeinse auteurs vaak getypeerd als sterk, ruw, groot, goede vechters, oorlogszuchtig, relatief roekeloos en wat traag. De redenering hierachter was dat barbaren daar leefden in barre omstandigheden, koud, weinig zon en relatief onvruchtbare grond.²⁹ De Noordelingen waren, volgens sommige Romeinse auteurs, onintelligent, omdat ze veel bloed hadden, wat naar hun lange benen stroomde in plaats van naar het verstand.³⁰ Het Noorden werd door de Romeinse auteurs vervolgens vergeleken met het Zuiden of het Oosten. Isaac stelt, dat deze vergelijking te maken had met de politieke situatie, waarin Rome zich bevond. Vitruvius maakte bijvoorbeeld de vergelijking tussen Noord en Zuid omdat Rome, ten tijde van Julius Caesar, voornamelijk in conflict was met Germanen en Galliërs.³¹ Mensen in het Zuiden werden getypeerd als klein, intelligent, vlug en slechte vechters. Dit beeld van de Zuiderlingen hield stand in de Late Oudheid, als bijvoorbeeld de Romeinse auteur Publius Flavius Vegetius Renatus schrijft over het lage gehalte bloed van de Zuiderlingen. Hierdoor konden ze volgens de Romeinse auteur goed tegen hitte, maar waren ze eveneens angstig in een gevecht, omdat ze geen bloed wilden verliezen.³²

Het Oosten had tenslotte, volgens de Romeinse auteurs in de Vroege Keizertijd, de eigenschappen van zachtaardig, verwijfd, niet oorlogszuchtig, niet ondernemingsgezin, slaafs en extravagant. De Oriënt was verwijfd door de jurkachtige klederdracht van zijde, de overweldigende luxeproducten en toonde volgens Balsdon: ‘all the decadence of over-

---

²⁷ Vitruvius ziet niet als enige Rome als middelpunt, ook Plinius de Oudere, Strabo, Propertius en Vergilius zijn lovend over de perfecte ligging van Italië: Plin. *NH* 37. 201-204, Virgil. *Georg.* 2. 136-176 en Prop. 3.22. 17-24 in: Balsdon, *Romans & Aliens*, 1-2 en Britannica, ‘Marcus Vitruvius Pollio’ (gepubliceerd op 20-06-1998) <https://www.britannica.com/biography/Vitruvius> (geraadpleegd op 06-05-2017).

²⁸ Isaac, *Invention of Tradition*, 85 en Balsdon, *Romans & Aliens*, 60-61.

²⁹ Isaac, *Invention of Tradition*, 79-80, 85-86, Balsdon, *Romans & Aliens*, 60-62, Woolf, *Tales of the Barbarians*, 45-47, 51.

³⁰ J., *BJ* II.376 [vertaald door H.St.J. Thackeray] en Balsdon, *Romans & Aliens*, 60.

³¹ Isaac, *Invention of Tradition*, 85-86.

³² Vegetius, I.2. in: *Ibidem*, 86.

civilization'.³³ Het Oosten was slaafs, omdat ze nooit vrijheid had gekend van de monarchie.³⁴ Daarom waren volgens Tacitus de Romeinse soldaten in het Noorden sterker dan soldaten in het Oosten. De vijand was volgens de auteur daarom in het Noorden veel formidabeler dan het verwijfde Oosten.³⁵ Balsdon vat deze Romeinse opvattingen over de vechttechniek van de Oriënt samen: 'And so was his way of fighting [unmanly] with bow and arrow, a matter of tip and run, in contrast to cold steel, which was the essence of fighting in the West and North, "where men were men"'.³⁶ De Romeinse dichter Marcus Annaeus Lucanus vat dit onderscheid tussen het Noorden en Oosten via een redevoering van Pompeius in mid-eerste eeuw n.Chr., samen:

Every people born in the Northern snows is fierce in wars and loves death; but as one goes towards the East and the moderate parts of the world, peoples grow softer through the mildness of the sky. There one sees both loose garments and flowing robes worn by men.³⁷

Lucanus legt hier geen link met het gehalte van bloed en fierheid in oorlog, maar met de klimatologische omstandigheden en het barbaarse karakter.

§1.2 Andere factoren

Zoals in de inleiding kort beschreven, was niet alleen klimaat en omgeving verantwoordelijk voor de typering van barbaarse stammen. Isaac stelt dat ook de herkomst van een volk een belangrijke rol speelde in de Romeinse opvatting. Een uitheems volk verliest een deel van haar positieve eigenschappen. De Romeinen gaven hier twee redenen voor: ten eerste omdat elk volk, zoals een zaadje, het best op eigen bodem gedijt. Als bijvoorbeeld een Noordelijke stam zou verhuizen naar het zonnige Oosten, dan zou de stam zijn kracht verliezen vanwege de hitte.³⁸ Ten tweede zorgden, volgens de Romeinen, de interculturele huwelijken van uitheemse

---

³³ Balsdon, *Romans & Aliens*, 61-63, Isaac, *Invention of Tradition*, 90 en C. Stroup, 'Making Jewish Men in a Greco-Roman World: Masculinity and the Circumcision of Timothy in Acts 16.1-5' in: E. Barreto, M.L. Skinner en S. Walton (eds.), *Reading Acts in the Discourses of Masculinity and Politics* (Bloomsbury Publishing, 2017), 54.

³⁴ De Oriënt was in Romeins optiek ook goed geschikt als slaaf: 'Let Syria be slave, and Asia and the East, which is accustomed to kings' Lucanus, *Praef.* IX. 32f in: Balsdon, *Romans & Aliens*, 61.

³⁵ Tac., *Ger.* XXXVII [vertaald door: B. Bijnsdorp].

³⁶ Balsdon, *Romans & Aliens*, 61.

³⁷ Lucanus, *Bellum Civile* VIII.363-366 [vertaald door J.D. Duff] en Isaac, *Invention of Racism*, 93.

³⁸ Liv. XXXVIII.17.12 [vertaald door E.T. Sage], A. Spawforth, 'Oxford Classical Dictionary: Race' (gepubliceerd in 03-2016) <http://classics.oxfordre.com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-5497?rsk=LSRrJI&result=1> (geraadpleegd op 13-05-2017) en B. Isaac, 'Proto-Racism in Graeco-Roman Antiquity', *World Archaeology: Race, Racism and Archaeology* 38.1 (2006), 32-47, 38.

stammen voor de grootste degeneratie. De nakomelingen erfden vooral de slechte eigenschappen van beide volken.³⁹ De Romeinse historicus Livius stelt in de eerste eeuw v.Chr. als voorbeeld het Macedonische ras, dat zich had gevestigd in Perzië en Klein-Azië. De Macedoniërs mengden en degenererden zich met de lokale bevolking waaruit vervolgens het Syrische, Parthische en Egyptische ras was ontstaan.⁴⁰ Gruen stelt dat eveneens het Gallische volk in de ogen van Livius degenerert:

The Gauls at least used to be fierce fighters, terrifying their foes, though Roman virtue always surpassed Gallic ravings. But once Gauls moved east and mingled with Hellenic folk, they became infected with Greek decadence, a mixed bag of “Gallo-Grecians”.⁴¹

De Romeinse Livius ziet dus zelfs een vermenging van een krachtig Gallische stam met de ontwikkelde Grieken als een vervuiling van een volk. Opvallend is echter dat in de populaire stichtingsmythe van Rome, in de periode van keizer Augustus, de stad claimt af te stammen van de Trojaanse Aeneas. De held zou in de buurt van Rome zijn gevestigd na de val van Troje. Uit Aeneas' nageslacht zouden Romulus en Remus en uiteindelijk de Julii geboren zijn. De oorspronkelijke Romeinen waren dus zelf ook vreemdelingen en voortgekomen uit gemengd huwelijk.⁴² De Romeinen zagen volgens historicus Rolf Schneider hun Oosterse afkomst echter niet als degeneratie van hun volk, maar als gegronde reden om te regeren over het Oosten. Het Oosten was in hun optiek een onderdeel van het Romeinse Rijk, omdat de Romeinen van haar afstamden.⁴³ Mogelijk zou de perfecte geografische ligging van Rome in het midden in de Romeinse optiek, mede de superioriteit van de Romeinen in stand hebben gehouden, zonder een degeneratie door gemengde afkomst.⁴⁴

Woolf stelt, dat de Romeinen in hun etnografieën ook gebruik maken van andere karakterisering en zoals astrologie en mythologie. Mythologie was een uiteenlopend paradigma waarbij Romeinse auteurs de voor Rome onbekende gebieden probeerden te vatten, zoals een combinatie tussen mens en wezen. De paradigma's waren zowel samen als los van elkaar bruikbaar in de etnografie. Woolf stelt dat Romeinse auteurs hiermee bijna net zo makkelijk

---

³⁹ Isaac, 'Proto-Racism in Graeco-Roman Antiquity', 38-40.

⁴⁰ Liv. XXXVIII.17. 5-12 [vertaald door E.T. Sage], Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, 344 en M. Austin, 'The Seleukids and Asia' in: A. Erskine (eds.) *A Companion to the Hellenistic World* (Blackwell Publishing 2003), 121-134, 127.

⁴¹ Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, 344.

⁴² W.S. Anderson, 'Aeneas: Roman Mythology' (gepubliceerd op 24-11-2015) <https://www.britannica.com/topic/Aeneas> (geraadpleegd op 11-05-2017). R.M. Schneider, 'Friend and Foe: the Orient in Rome' in: V.S. Curtis en S. Stewart (eds.), *The Age of the Parthians* (I.B. Tauris 2007), 50-87, 63-70. Voor stichtingsmythe van Aeneas, lees: Vergilius, *Aeneid*.

⁴³ Schneider, 'Friend and Foe: the Orient in Rome', 65 en 69-70 en J.W. Rich, 'Augustus's Parthian Honours, the Temple of Mars Ultor and the Arch in the Forum Romanum', *Papers of the British School at Rome* 66 (1998), 71-128, 96.

⁴⁴ Balsdon, *Romans & Aliens*, 1-3.

twee nabijgelegen stammen tegen elkaar af konden zetten, als het Noorden tegenover het Oosten.⁴⁵ De historicus stelt echter wel dat de Romeinen hun stereotypering van barbaren zelden werkelijk bijstelden. Woolf stelt dat dankzij het relatieve conservatisme van Latijnse-Griekse auteurs in het Romeinse Rijk, de opvattingen van oudere auteurs over barbaren levend bleven. De stereotypingen van barbaren bleven hierdoor onveranderlijk. Volken zaten vast in eeuwenoude opvattingen en generalisaties van Romeinen over hun voorouders.⁴⁶

Samenvattend is in dit hoofdstuk kort de algemene Romeinse perceptie van de barbaar volgens de Romeinse bronnen van het Late Republiek en Vroege Keizertijd in de secundaire theorieën uiteengezet. Een poging is gedaan om beter vat te krijgen op de Romeinse perceptie van ‘de ander’, die woonden in het Noorden, Oosten of Zuiden van Rome. De Romeinse typering van stam of volk waren beïnvloed door de geografische ligging, afkomst, genealogie en bijvoorbeeld mythologieën. Het Oosten werd beschouwd als zwak, verwijfd, niet oorlogszuchtig en intelligent tegenover het Noorden dat sterk, bruto, en ongedisciplineerd was, maar onintelligent.

---

⁴⁵ Woolf, *Tales of the Barbarian*, 52-53 en 114 en Woolf, ‘Saving the Barbarian: Ineradicable Barbarism?’ (publicatiedatum onbekend) https://www.academia.edu/4693108/Saving_the_Barbarian (geraadpleegd op 10-03-2017), 277.

⁴⁶ Woolf, *Tales of the Barbarian*, 55-57, 114 en Woolf, ‘Saving the Barbarian: Ineradicable Barbarism?’ https://www.academia.edu/4693108/Saving_the_Barbarian (geraadpleegd op 10-03-2017), 277.

2. Romeinse auteurs na Crassus

In het vorige hoofdstuk zijn de Romeinse opvattingen over ‘de ander’ en de stereotypering gepaard gaand met deze opvattingen uitgelicht. De perceptie, die de Romeinen volgens de literatuur hadden van het Oosten als ‘verwijfd, zwak maar intelligent’, lijkt echter niet geheel van toepassing op de Parthen. De Parthen waren in de eerste eeuw v.Chr. ontwikkeld op cultureel en militair gebied. In dit hoofdstuk zullen daarom de Romeinse auteurs Quintus Horatius Flaccus en Strabo en hun opvattingen en woordgebruik over de Parthen onderzocht worden. Beide auteurs waren tieners ten tijde van de grote nederlaag van proconsul Crassus in 53 v.Chr., waardoor ze leefden in het Romeinse Rijk in de nasleep van de nederlaag. In dit hoofdstuk zullen de achtergronden en uitingen van beide auteurs nauw worden onderzocht, waarna in Hoofdstuk 4 hun opvattingen over de Parthen vergeleken kunnen worden met de perceptie van Rome op de Oriënt die in Hoofdstuk 1 uiteen is gezet.

§2.1 Quintus Horatius Flaccus

De eerste auteur die nader onderzocht zal worden is Quintus Horatius Flaccus.⁴⁷ Horatius was geboren op 8 december 65 v.Chr. te Venusia, Zuid-Italië.⁴⁸ Horatius’ vader was een vrijgelaten slaaf die volgens Horatius van Samnitische afkomst was.⁴⁹ De Flaccus familie had een kleine boerderij in Venusia waarvan ze goed konden leven.⁵⁰ Hierdoor kon Horatius een opleiding volgen in zowel Rome als later in Athene bij de Academie van Plato.⁵¹ Horatius stopte in 44 v.Chr. met zijn opleiding en voegde zich bij het leger van Brutus en Cassius, de moordenaars van Julius Caesar.⁵² Horatius vluchtte naar Italië na de nederlaag van Cassius en Brutus. Robin Nisbet stelt dat Horatius mogelijk in deze periode begon met het schrijven van zijn eerste boek *Satires*.⁵³ De dichter kon zich echter pas vestigen in Rome na de algemene amnestieverklaring van Octavianus. Horatius was nu kwijtgescholden van schuld in zijn bijdrage in de

---

⁴⁷ Hor. *Satiren, Brieven, Epoden en Oden* [vertaald door: H. Rushton Fairclough en Naill Rudd]

⁴⁸ Hor. *S.*, 2.I. 34-35 [vertaald door H. Rushton Fairclough].

⁴⁹ De dichter benadrukte in zijn werk regelmatig zijn Samnitische en slaven afkomst om zijn nederigheid te benadrukken. Zijn vader was werkzaam als geldschieder, *coactor*, en assistent bij veilingen: R. Nisbet, ‘Horace: life and chronology’, in: S. Harrison, *The Cambridge Companion to Horace* (Cambridge 2007) 7-22, 7-8 en M.S. Ginsburg, ‘Horace’, *Prairie Schooner* 9.4 (1935), 219-223, 219.

⁵⁰ L. Mastin, ‘Classical Literature. Ancient Rome – Horace: Lyric Poet and Satirist, Roman, 65 – 8 BCE’ (gepubliceerd in 2009) http://www.ancient-literature.com/rome_horace.html (geraadpleegd op 18-03-2017) en Hor. *Satiren* I.6. 8 [vertaald door H. Rushton Fairclough] en Nisbet, ‘Horace: life and chronology’, 7-8.

⁵¹ M. Grant, ‘Encyclopaedia Britannica. Horace: Roman Poet’ (gepubliceerd op 18-01-2008) <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 18-03-2017).

⁵² Octavianus wordt in 29 BCE keizer Augustus, de eerste keizer van het Romeinse Keizerrijk. Nisbet, ‘Horace: life and chronology’, 8.

⁵³ Hij had zijn vaders landgoed verloren aan Octavianus, waardoor Horatius in ‘armoede’ verkeerde en begon met dichten: *Ibidem*, 8-9 en Hor. *Epistels* 2.2. 50-51. Nisbet, ‘Horace: life and chronology’, 8.

bondgenotenoorlog. In Rome kreeg hij de functie van *scriba* in de *aerarium*, een baan van hoge achting, waarbij Horatius samen met zesendertig andere mannen de Romeinse schatkamer bemande.⁵⁴ Horatius kwam hier in contact met Gaius Maecenas, een adviseur van Octavianus. Hierdoor kwam Horatius in de kringen rondom Octavianus. Horatius werd dichter aan het hof van Octavianus en schreef lovende oden over Octavianus' overwinningen. Horatius zelf stelt echter in zijn poëzie naar een sobere, apolitieke leefstijl te aspireren. Hij identificeerde zichzelf als Stoïcijen en aanhanger van Epicurus.⁵⁵ Historicus Michael Grant stelt echter, dat Horatius tijdens het schrijven van zijn belangrijkste werk de *Oden* een vaste positie had in de kringen van Octavianus en Maecenas. Zijn werk lijkt politiek gekleurd en het principaat en Augustus' hervormingen te ondersteunen.⁵⁶ Horatius publiceerde zijn laatste werken in 20 en 14 v.Chr., namelijk de *Brieven*. Hij overleed op 27 november 8 v.Chr., vlak na het overlijden van zijn patroon Maecenas.⁵⁷

In de volgende paragraaf zullen de uitlatingen van Horatius over het Parthische Rijk, de Parthen als volk en het gedrag van de Parthen worden geanalyseerd. Horatius' *Oden* en *Brieven* zullen hiervoor gebruikt worden. Historicus Isaac stelt dat Horatius het oude stereotype van de Achaemeniden gebruikt voor de Parthen via de terminologie 'Meden'.⁵⁸ In deze scriptie zullen deze fragmenten over de 'Meden' echter achterwege gelaten worden, omdat Horatius de Parthen hier niet direct benoemt en andere Romeinse auteurs, met name Strabo wel duidelijk onderscheid maakt tussen de stammen.⁵⁹

§2.2.1 *Oden*

Horatius schreef zijn *Oden* niet in een keer. Zijn eerste drie boeken zijn geschreven circa 23 v.Chr., terwijl boek 4 als zijn mogelijk laatste boek wordt toegekend circa 11 v.Chr. Een ode was een statige dichtvorm, waarin de algemene problematiek en persoonlijke emoties samenkwamen. Vaak werd het geschreven ter gelegenheid van een publiekelijke of persoonlijke

---

⁵⁴ Grant, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 20-03-2017) en Nisbet, 'Horace: life and chronology', 9.

⁵⁵ Harvard University Press, 'Odes and Epodes' (bijgewerkt in 2017), <http://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674996090> (geraadpleegd op 11-05-2017).

⁵⁶ Horatius kwam in contact met de dichter Vergilius en de patroon Maecenas en kwam hierdoor in contact met Octavianus. Octavianus bood hem later een baan aan als privé secretaire: Nisbet, 'Horace: life and chronology', 10 en Grant, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 20-03-2017).

⁵⁷ Maecenas had in zijn testament bij Augustus bedongen Horatius gelijk te behandelen als hemzelf. Horatius werd vlak naast Maecenas tombe begraven, wat volgens vele historici, waaronder Nisbet en Grant, een teken van de goede relatie tussen de drie mannen was: Nisbet, 'Horace: life and chronology', 19-21 en Grant, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 20-03-2017).

⁵⁸ Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 375-376.

⁵⁹ Zie bijvoorbeeld Strab., XVI. 1.19.

gebeurtenis.⁶⁰ Horatius' *Oden* had niet één specifiek thema. Horatius' vierde in zijn gedichten vooral gebeurtenissen in het alledaagse leven zoals, vriendschap, liefde, natuur en wijn.⁶¹ Hij hanteerde in zijn oden regelmatig een autobiografische dichtstijl. Horatius schreef bijvoorbeeld over zijn vader, een vrijgelatene, over zijn eigen kijk op vrijheid en gevangenschap en over Romeinse normen en waarden. De dichter is lovend over zijn patronen, Maecenas en Augustus, en voelde zich verbonden met het Principaat. Historicus Grant stelt dat Horatius in zijn oden een wereld lijkt te creëren tussen werkelijkheid en fantasie. Volgens Grant werden politiek beladen onderwerpen gecombineerd met de mythische wereld en wezens.⁶² Horatius' ideologie kan een goede bijdrage zijn aan dit onderzoek. Zijn karakterisering en opvatting over de Parthen dienden ter vermaak van het publiek.⁶³ Deze karakterisering van de Parthen moest dan wel herkenbaar zijn om daadwerkelijk amusement te bieden. Een analyse van de *Oden* kan eveneens een idee geven van wat de Romeinen, in het begin van de Keizertijd, herkenden als Parthische eigenschap of karakter.

In zijn *Ode* 1 schrijft Horatius een ode aan keizer Augustus. Deze beschrijft de Tiber die uit haar oevers treedt en vele gebouwen vernietigt. Horatius stelt dat dit de wraak was van de Tiber op de onnodige Romeinse burgeroorlog, maar ook op het falen in het wreken van de Parthen:⁶⁴ Hij stelt dat de 'jonge generatie, die belast is met de misdaden van hun ouders', te horen krijgen over de 'gescherpte zwaarden van de burgers' die volgens Horatius gefocust waren op elkaar, de burgeroorlogen, in plaats van op de 'dodelijke Parthen'.⁶⁵ Zijn toon is duidelijk, de zwaarden hadden naar de Parthen gericht moeten zijn, niet naar elkaar. In de twaalfde ode voorspelt Horatius een overwinning van Augustus op de Parthen en dat dit een 'gerechtvaardigde overwinning' zal zijn. Dit gedicht was mogelijk geschreven voordat Augustus met Tiberius naar het Nabije Oosten trok in de jaren 20 v.Chr. Horatius was toen nog zeker van een militaire overwinning, mede door zijn vertrouwen, als Romeinse hofdichter, in het Principaat en de kracht van keizer Augustus.⁶⁶

Horatius behandelt tenslotte in *Ode* 1 de vechttechniek van de Parthen: 'de Parth die moedig is terwijl hij weg galoppeert.'⁶⁷ Dit was de strategie van de Parthen die tijdens het

---

⁶⁰ Encyclopaedia Britannica (gepubliceerd op 20-07-1998), <https://www.britannica.com/art/ode-poetic-form> (geraadpleegd op 13-05-2017).

⁶¹ Poets, 'Horace' (publicatiedatum onbekend) <https://www.poets.org/poetsorg/poet/horace> (geraadpleegd op 12-05-2017).

⁶² Grant, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet#ref94983> (geraadpleegd op 13-05-2017).

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ C. Anthon, *The Works of Horace, with English Notes, Critical and Explanatory* (Harper & Brothers 1843), 278.

⁶⁵ Hor. *Carm.* I.2. 22-27 [vertaald door Naill Rudd].

⁶⁶ Anthon, *The Works of Horace*, 294; Hor. *Carm.* I.12. 53-56 [vertaald door Naill Rudd] en Isaac, *Invention of Racism in Classical Antiquity*, 372.

⁶⁷ Hor. *Carm.* I.19. 11-12.

terugtrekken, galopperend, de Romeinen nogmaals beschoten met pijlen. De Romeinen werden geconfronteerd met deze Parthische oorlogsstrategie. Ook in *Ode* II besteedt Horatius tijd aan de Parthische strategie: ‘De soldaat vreest de Parthische pijlen en hun vluchtig terugtrekken, de Parthen vrezen de Italische boeien en kerkers.’⁶⁸ Volgens Charles Anthon doelt Horatius op de fameuze kerker van Tullianum, waarin koningen van overwonnen volken gevangen werden gezet. Horatius zinspeelt mogelijk op het lot van de Parthische monarch als hij door de Romeinen zou worden verslagen.⁶⁹ Horatius’ status als hofdichter en goede vriend van Augustus zorgde mogelijk ervoor, dat de dichter positief bleef schrijven over een potentiële overwinning op de Parthen.

In de derde *Ode* van Horatius gaat hij in op de soldaten van Crassus, die als krijgsgevangenen leefden in Parthia. In eerste plaats schenkt hij eer aan Augustus, die volgens de overdreven verslaglegging van Horatius ‘de dodelijke Parthen tot zijn keizerrijk had gevoegd’.⁷⁰ In het opvolgende fragment schrijft Horatius over de ‘schandelijke soldaten van Crassus’. Volgens Paul Shorey was het voor Horatius vooral beschamend, dat sommige soldaten getrouwd waren met Parthische vrouwen of zelfs in het Parthische leger dienden en dus hun vaderland vergeten waren.⁷¹ De schande waarvan Horatius in dit geval spreekt heeft wellicht niet alleen te maken met het verraad van de soldaten, maar ook met het gemengd huwelijk. Zoals in Hoofdstuk 1 beschreven, zorgde een gemengd huwelijk voor een zwakker nageslacht en als negatief niet-Romeins fenomeen beschouwd.⁷²

De vierde *Ode* schreef Horatius pas rond 11 v.Chr. De standaarden waren al bijna een decennium terug in Rome en er was vrede met de Parthen. In *Ode* VI besluit Horatius zijn boek met een ode aan *Pax Augusta*. Hierin benoemt hij nogmaals de terugkomst van de standaarden die door Augustus ‘van de trotse deurpost van de Parthen afgebroken was.’⁷³ Horatius suggereert hier een overwinning op de trotse Parthen, in plaats van de diplomatieke overeenkomst. Horatius schreef waarschijnlijk over een overwinning op de Parthen, omdat de keizer het ook portretteerde als een overwinning. In de *Res Gestae Divi Augusti*, het grafscript van keizer Augustus, stelt de keizer bijvoorbeeld dat hij de Parthen had ‘gedwongen’ om de legerstandaarden en krijgsgevangenen terug te geven aan Rome.⁷⁴ Classicus John Rich stelt dat

---

⁶⁸ Hor. *Carm.* II. 13. 17-19.

⁶⁹ Anthon, *The Works of Horace*, 339.

⁷⁰ Augustus had echter alleen een vriendschapsverband gesloten met de Parthen en Parthia is nooit onder Romeins gezag gekomen. Hor. *Carm.* III. 5. 1-4.

⁷¹ P. Shorey, *Commentary on Horace, Oden, Epodes and Carmen Saeculare* (1910) op ‘Perseus’:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0067%3Atext%3DCarm.%3Abook%3D3%3Apoem%3D5> (geraadpleegd op 20-03-2017) en Hor. *Carm.* III.5. 5-13.

⁷² Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, 344.

⁷³ Hor. *Carm.* VI. 15. 4-9.

⁷⁴ Aug. *Anc.* VI. 29 [vertaald door F.W. Shipley]

Augustus eveneens in beeltenissen in Rome, zoals triomfbogen en op de Basilica Aemilia, de Parthen als een overwonnen volk laat afbeelden. Augustus maakt ook associaties met de Griekse overwinning op de Perzen in de vijfde eeuw v.Chr.⁷⁵ Horatius week, als vriend en hofdichter van Augustus, niet af van deze beeldvoering gebruikt door de keizer.

§2.2.2 De Brieven

De *Brieven* zijn na de eerste drie *Oden* geschreven, tussen 20-14 v.Chr. Horatius' *Oden* waren niet goed ontvangen bij het publiek en de dichter was gedesillusioneerd geraakt. Volgens Grant zag Horatius poëzie en Rome niet meer als inspiratie en verlegde hij zijn focus op filosofie. De *Brieven* waren een matiging in vergelijking met zijn voorgaande schrijfstijl. Hij was minder lovend over de grootsheid van Rome. De *Brieven* zijn reflectief en ironisch, ze zijn geadresseerd aan verre correspondenten, maar soms ook aan de keizer of Maecenas. In de *Brieven* komen de Parthen minder uitgebreid aan bod. *Brief I* stelt hoe de koning van de Parthen: 'Phraates, nederig knielt en de keizerlijke heerschappij van Caesar (keizer Augustus) accepteert'.⁷⁶ Horatius lijkt te overdrijven om de macht van keizer Augustus te verheerlijken. Deze brief was geadresseerd aan de keizer en Horatius lijkt de beeldvorming door Augustus, zoals in de *Oden*, te hanteren. Vervolgens besteedt Horatius in zijn brieven sporadisch, niet specifiek, aandacht aan de Parthen en gebruikt tenslotte in *Brief II* de negatieve Parthische karaktereigenschap als hij grapt om te stoppen met dichten. Hij suggereert dan: 'meer een leugenaar te zijn dan de Parthen', omdat hij onmogelijk kan stoppen met dichten en daarmee de Parthen als leugenaars kenschetst.⁷⁷

§2.3 Conclusie Horatius

In de vorige twee paragrafen is gepoogd de karakterisering van Horatius van de Parthen nader te onderzoeken. Horatius besteedt in zijn gedichten weinig aandacht aan de Parthen zelf, maar meer aan de Romeinse overwinning en overheersing op de Parthen. Hij dikt de terugkeer van de standaarden aan, waardoor keizer Augustus, zijn patroon en vriend, als overwinnaar op de Parthen wordt geschetst. De vecht tactieken van de Parthen heeft menigmaal de aandacht van Horatius, waarschijnlijk vanwege Horatius' militaire achtergrond en hij daardoor geïntrigeerd was door de Parthische oorlogsstrategie. Horatius noemt de Parthische vecht tactiek 'moedig terugtrekken' wat als bewondering gezien kan worden voor de Oosterse ruiters. In Horatius' poëzie lijken met name de Parthische karaktereigenschappen: moedig, trots, leugenachtig en

---

⁷⁵ Rich, 'Augustus's Parthian Honours, the Temple of Mars Ultor and the Arch in the Forum Romanum', 70-75.

⁷⁶ Hor. *Epistels* I.1.12. 25 [vertaald door H. Rushton Fairclough].

⁷⁷ Hor. *Epistels* II.1.118.

dodelijk/krachtig door te schemeren. Horatius benadrukt in zijn poëzie vooral de dodelijke militaire kracht van de Parthen, ofwel eigenschappen welke vaak aan Noordelijke stammen werden toebedeeld. Augustus zal, volgens Horatius, uiteindelijk de Parthen overwinnen, waarmee Augustus militair superieur is aan de Parthen. De hofdichter blijft trouw aan de beeldvorming door zijn keizer.

§2.4 Strabo

De tweede auteur die onderzocht zal worden is de Griekse geograaf en historicus Strabo. Strabo beschreef vele landen, haar bewoners, de gewoontes en de omgeving. Daarbij refereerde hij veel naar oudere Griekse bronnen over deze onderwerpen. Strabo was echter kritisch over deze bronnen en uitte regelmatig kritiek over gebruikte methodologie en theorieën. Classicus en filoloog François Lasserre stelt dat zijn kritische blik uiteindelijk ertoe leidde dat Strabo zelf de beschrijvende methode van de geografie verkoos. Strabo schreef voornamelijk voor staatsmannen en de elite. Zijn werk moest dienen als voorlichting over landen, omgeving en gewoontes. Lasserre stelt vervolgens dat hoewel Strabo zelf veel en ver heeft gereisd, hij zelden zijn bevindingen toepaste in zijn werk. Hij maakte vooral gebruik van een enorm scala bronnen en voegde sporadisch een persoonlijke ervaring toe.⁷⁸

Strabo's geboortejaar wordt over het algemeen geschat rond 64 v.Chr. in Amasia te Pontus, een provincie in het noordoosten van het moderne Turkije.⁷⁹ Strabo kwam uit een invloedrijke familie die diende onder Mithridates V (c. 150-120 v.Chr.) en Mithridates de Grote (132 – 63 v.Chr.) van Pontus.⁸⁰ In Pontus genoot Strabo Griekse lessen van de geleerde Aristodemus, waarna hij in 44 v.Chr. richting Rome trok. In Rome kwam Strabo in aanraking met Athenodorus, de oud-docent van Octavianus. Lasserre stelt dat dankzij deze connectie Strabo mogelijk in de kringen van de keizer terecht kwam. Strabo had dus eveneens als Horatius een connectie met keizer Augustus.⁸¹ Strabo trok in 25 v.Chr. met een militaire missie richting Arabië, waarna hij tot 17 n.Chr. van de kaart verdween. Uiteindelijk betrad hij in 17 n.Chr. weer

---

⁷⁸ F. Lasserre, 'Encyclopaedia Britannica. Strabo: Greek geographer and historian' (gepubliceerd op 09-08-2012) <https://www.britannica.com/biography/Strabo> (geraadpleegd op 13-05-2017).

⁷⁹Echter zijn er ook geleerden die zijn geboortejaar opschuiven naar de jaren 50 v.Chr., zoals Strabowetenschapper Sarah Pothecary en Katherine Clarke, aangezien Strabo *Geografie* anders als tachtigplusser zou hebben geschreven. Dit leek Pothecary fysiek te uitdagend: D. Dueck, *Strabo of Amasia: A Greek Man of Letters in Augustan Rome* (Routledge 2002), 1-2, Strab. 12.3.15, 39 [vertaald door H.L. Jones], S. Pothecary, 'Strabo, the Tiberian Author: Past, Present and Silence in Strabo's 'Geography'', *Mnemosyne* 4.5.5 (2002), 387-438, 393; K. Clarke, 'In Search of the Author of Strabo's Geography', *JRS* 87 (1997), 92-110.

⁸⁰ Dueck, *Strabo of Amasia*, 5-6.

⁸¹ In Pontus studeerde Strabo onder Tyrannion, geleerde van de Aristotelische school. Strabo schreef zijn eerste werk *de Historische Schetsen* in de beginperiode in Rome en mogelijk in 20 v.Chr. gepubliceerd. Van dit 47-delige werk is echter niets bewaard gebleven.: F. Lasserre, 'Encyclopaedia Britannica. Strabo: Greek geographer and historian' (gepubliceerd op 09-08-2012) <https://www.britannica.com/biography/Strabo> (geraadpleegd op 20-03-2017).

het Romeinse publieke leven. Strabo publiceerde zijn tweede werk *Geografie* ten tijde van keizer Tiberius tussen 17-23 n.Chr.⁸² Mogelijk had de geograaf een deel van zijn boek al eerder in zijn leven geschreven. Aanvankelijk werd aangenomen dat Strabo onderdeel was van de Augustijnse auteurs.⁸³ Dit wordt echter weerlegd door classicus Sarah Pothecary. Zij stelt dat Strabo in zijn boeken geen aandacht besteedt aan de kleinzonen van Augustus, Gaius en Lucius. Terwijl de kleinzonen, voor hun vroegtijdige dood, de erfgenamen van Augustus waren. In elke belangrijke gebeurtenis waar de kleinzonen aanwezig waren, werden ze volgens Pothecary niet genoemd. Dit zou voor een Augustijnse auteur niet logisch zijn.⁸⁴ Lasserre stelt dat het aannemelijk is dat Strabo een deel heeft geschreven ten tijde van de vroege regering van Augustus, toen zijn werk een tijd heeft weggelegd en tijdens Tiberius *Geografie* heeft afgemaakt. Dit zou de stilte rondom Lucius en Gaius verklaren.⁸⁵

In de volgende paragraaf zullen de uitlatingen van Strabo over de Parthen worden onderzocht. Even als bij Horatius zal gekeken worden naar de uitlatingen over het Parthische Rijk, de Parthen als volk en het gedrag en karakteristieken van de Parthen.

§2.5.1 *Geografie*

Strabo heeft zijn boek *Geografie* in zeventien delen verdeeld. *Geografie* was zowel een geografisch werk als een cultureel historisch onderzoek. Strabo probeerde namelijk de cultuur en geschiedenis van gebieden te benoemen. Vanaf boek XI richt Strabo zich op het Nabije Oosten en Klein Azië. Volgens Lasserre maakte Strabo in deze delen van *Geografie* het meeste gebruik van zijn eigen observaties. Hij was bekend met de volken en de omgeving. Strabo maakte eveneens gebruik van historici, die in deze regionen gevochten hadden, zoals ten tijde van Alexander de Grote of de expedities van Marcus Antonius.⁸⁶

De Parthen waren volgens Strabo ‘inferieur aan de Meden en Perzen’ die in zijn optiek al ‘barbaars’ waren.⁸⁷ De reden van de inferioriteit wordt niet toegelicht, maar kan mogelijk te maken hebben met de ontstaansgeschiedenis van de Parthen.⁸⁸ Strabo stelt het Parthische Rijk voor als een ‘klein’, ‘boom- en bergachtig’ en ‘door armoede-geteisterd’ land, waar zelfs het gezantschap van de Parthische koning met haast doorheen rijdt omdat de koning zijn eigen volk

---

⁸² Pothecary, ‘Strabo, the Tiberian Author’, 389; Lasserre, ‘Encyclopaedia Britannica’, <https://www.britannica.com/biography/Strabo> (geraadpleegd op 21-03-2017).

⁸³ Zie: Pothecary, ‘Strabo, the Tiberian Author’, 393; Anderson (1923), Syme (1995), Lindsay (1997).

⁸⁴ Pothecary, ‘Strabo, the Tiberian Author’, 393.

⁸⁵ Lasserre, ‘Encyclopaedia Britannica’, <https://www.britannica.com/biography/Strabo> (geraadpleegd op 20-03-2017).

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Strab., XI. 7.2.

⁸⁸ Zoals in hoofdstuk 1 besproken werden de Parthen vaak gezien als een combinatie tussen de Macedoniërs en Perzen waardoor het geslacht zwak werd.

niet kan onderhouden.⁸⁹ Hierbij doelt Strabo met name op het vroege Parthia. De Parthische dynastie ontstaat bij koning Arsaces van Scythië. Volgens Strabo was Arsaces in eerste instantie zwak, maar later ‘groeiden ze zo sterk, ze namen via oorlog hun buurgebieden in, waardoor ze zichzelf vestigden als heren van het gehele land binnen de Eufraat.’⁹⁰ Volken voelden volgens Strabo gedwongen ‘zich over te geven’ aan de Parthen.

Vandaag de dag heersen ze (de Parthen) over zoveel land en over zoveel stammen, dat ze in de omvang van hun rijk, in zekere zin, concurrenten van Rome zijn geworden. De oorzaak hiervan is hun leefstijl en gebruiken, die zowel barbaars als Scythisch van karakter zijn, hoewel dat gunstig is voor hun hegemonie en hun oorlogssuccessen.⁹¹

Opvallend is dat Strabo de bron van het succes van het Parthische Rijk toeschrijft aan het barbaarse karakter. Het barbaarse karakter in het Oosten leek, in de secundaire literatuur over de primaire bronnen, juist niet militaire kracht of superioriteit te bevatten.⁹² Mogelijk hanteert Strabo hier ‘barbaars’ als karakteristiek, die nu vaak aan het Noorden wordt toegeschreven, moedig en sterk. Anderzijds heeft Strabo mogelijk de algemenere (Griekse) variant van ‘barbaars’ gehanteerd. Zoals verwoord door historicus Thomas Wiedemann in *Oxford Classical Dictionary*:

Absence of political freedom entails rule by tyrants, and frequently women, and the use of underhand weaponry like bows and poison; the absence of moral self-control entails the wearing of wasteful and ‘effeminate’ clothing.⁹³

De Parthen droegen tunieken, die vaak als vrouwelijk werden gekarakteriseerd, werden onderdrukt door hun monarchen en stonden bekend om hun oorlogsstrategie met een boog.⁹⁴ Strabo refereert eveneens naar de Scythen. Dit waren ruitersstammen, afkomstig uit het huidige Iran, die leefden in de zevende v.Chr. tot vierde eeuw n.Chr. Dit rijk lag boven het Parthische Rijk. Het Scythische Rijk was verbonden met Pontus. Strabo hanteerde mogelijk ter

---

⁸⁹ Strab., XI. 9.1.

⁹⁰ Ibidem, 9.2.

⁹¹ Ibidem.

⁹² Zie hoofdstuk 1. Balsdon, Woolf en Isaac.

⁹³ T.E.J. Wiedemann, ‘Oxford Classical Dictionary. Barbarian’ (gepubliceerd in 12-2015)

<http://classics.oxfordre.com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-1051?rskey=TFXXli&result=1> (geraadpleegd op 13-05-2017).

⁹⁴ Zie hoofdstuk 1.

vergelijking zijn eigen referentiekader van de Scythen.⁹⁵ Strabo eindigt hoofdstuk negen door de lezer te verwijzen naar zijn boek *Historische Schetsen*, helaas is dit boek niet bewaard gebleven.⁹⁶

Uiteindelijk besteedt Strabo in boek XVI ook nog aandacht aan het Parthische Rijk. Hij beschrijft de stad Ctesiphon, die volgens Strabo fungeerde als het koninklijke winterverblijf van de Parthen en de metropolis was van de (luke) handel in de Perzische golf:

Dankzij de Parthische macht, is Ctesiphon daarom meer een stad dan een dorp; dankzij de grootte huisvestte het een groot aantal mensen, en de stad was uitgerust met gebouwen van de Parthen zelf; de stad verschaftte door de Parthen producten en kunstobjecten die de Parthen plezierden.⁹⁷

Deze stad was ontstaan uit een oud-Parthisch legerkamp. Het volk trok weg uit de naburige Griekse stad en Ctesiphon groeide uit tot een belangrijke stad die regelmatig door de Romeinen werd veroverd.⁹⁸ Strabo houdt zich ver van een oordeel en omschrijft puur de metropool in Babylon. Strabo lijkt echter wel indirect naar de beschaafdheid van de Parthen te verwijzen als hij schrijft over hun kunstobjecten. In Boek XI gaat Strabo kort in op de expansiebeweging van de Parthen en hoe ze nooit over de Armeniërs en Kassieten hebben geheerst. Strabo stelt dat de Kassieten een sterke Iraanse stam waren die geweldige boogschutters voortbrachten en een enorme legermacht hadden. Eveneens stelt hij dat Tigranes van Armenië ‘na vele aanvallen, niet door geweld overwonnen konden worden en dat [hij] alle [Parthische] aanvallen krachtig weerstond.’⁹⁹ De Parthen waren dus krachtig, maar niet onoverwinnelijk.

Afsluitend gaat Strabo in boek XVI nog in op de Parthisch-Romeinse relatie. Over deze vriendschapsband stelt Strabo het volgende:

De Parthen waren in vroegere tijden gretig naar vriendschap met de Romeinen, maar ze [moesten] zichzelf verdedigden tegen Crassus, die een oorlog tegen hen [de Parthen] begon; vervolgens, begonnen ze zelf ook een oorlog, getroffen met gelijke tegenslagen, toen ze Pacorus tegen Azië zonden.¹⁰⁰

---

⁹⁵ Stilus, ‘Scythen’ (publicatiedatum onbekend) <https://www.stilus.nl/oudheid/wdo/GEO/S/SCYTHEN.html> (geraadpleegd op 13-05-2017).

⁹⁶ Ibidem, 9.3.

⁹⁷ Strab., XVI 1.16.

⁹⁸ J. Kröger, ‘Encyclopaedia Iranica. Ctesiphon’ (gepubliceerd op 02-11-2011) <http://www.iranicaonline.org/articles/ctesiphon> (geraadpleegd op 21-03-2017).

⁹⁹ Strab., XI 14.15 en XVI 1.18-19.

¹⁰⁰ Strab., XVI 1.28, Pacorus was de Parthische legeraanvoerder

Hierbij lijkt Strabo te suggereren dat de vriendschap vooral vanuit de gretige Parthen lijkt te komen.

Phraates [IV], [Orodes'] opvolger, was zo gretig naar vriendschap met Caesar Augustus, dat [Phraates] zelfs de trofeeën (de oorlogsstandaarden), welke de Parthen hadden opgesteld als gedenktekens aan hun overwinning op de Romeinen, stuurde naar [Augustus] [...] En hij plaatste in [Titus'] handen vier rechtmatige [erfgenamen] als gijzelaars, [...] uit angst voor opruïningen en pogingen op zijn leven.¹⁰¹

Strabo stelt in zijn boeken dat Phraates 'gretig' was naar vriendschap, waardoor het verbond, in de ogen van Strabo geïnitieerd lijkt te zijn met name vanuit de Parthen. Bovendien heeft Phraates volgens Strabo de Romeinen nodig om zijn eigen troon te beschermen tegen 'boosdoeners'. Opvallend is dat Strabo hier niet spreekt over de Parthische krijgsgevangenen of de uitlevering van de zoon van Phraates. De vriendschap lijkt in Strabo's optiek volledig een Parthisch initiatief. Wellicht heeft deze opvatting over de Parthen te maken met de bronnen die Strabo gebruikt heeft voor zijn boek, namelijk de verslagen van Romeinse scout- en veldtochten, zoals die van Marcus Antonius en Tiberius. Mogelijk zal het accent van deze verslagen hebben gelegen op de Romeinse 'overwinning' op de Parthen. Strabo bewoog zich net als Horatius in de kringen van Augustus en later Tiberius. Dit heeft mogelijk Strabo's perspectief op de Parthisch – Romeinse relatie beïnvloed. Anderzijds kon de houding van de Parthische koning daadwerkelijk gretig zijn geweest en verlangde de Parthische koning naar een periode van vrede en de terugkeer van zijn zoon.¹⁰² Strabo sluit af met de Parthische prinses die in 'royale stijl werden verzorgd op kosten van de Romeinse staat' en de opeenvolgende Parthische koningen contact bleven houden met de Romeinen via bijeenkomsten.¹⁰³ Strabo besluit de Romeins-Parthische relatie dus met vrede en overleg.

---

¹⁰¹ Titus was de Romeinse praefect van Syrië. In Parthische huis kon iedereen van het huis van Arsaces aanspraak maken op de troon. Door de belangrijkste erfgenamen naar Rome te sturen kon Phraates IV zo zijn troon veiligstellen. Geen coupe werd gepleegd zonder de steun van het koningshuis van Arsaces: Strab., XVI. 1.28.

¹⁰² De zoon van Phraates was door Tiridates, rivaal van Phraates IV, meegesmokkeld naar Armenië en uiteindelijk uitgeleverd aan de Romeinen. De Romeinen brachten zowel de zoon als de verrader terug naar de Parthen.

¹⁰³ Strab., XVI. 1.28.

§2.6 Conclusie Strabo

In de vorige paragrafen is gepoogd om Strabo's uitspraken over de Parthen toe te lichten en te analyseren. Strabo besteedt als geograaf veel aandacht aan de omgeving en ontstaansgeschiedenis van het Parthische Rijk. Hij ziet als bron van de Parthische kracht de combinatie van barbaarsheid en Scythische afkomst. De macht van de Parthen wordt door Strabo gerelativeerd door te benadrukken dat de Parthen niet heel het Nabije Oosten onder hun gezag hadden. Bovendien laat Strabo de Parthen tweemaal 'gretig' verlangen naar vriendschap met de Romeinen en benoemt niet het Romeinse perspectief op de vriendschap. Strabo was afkomstig uit het Oosten van het Romeinse Rijk en gebruikt in zijn karakterisering van de Parthen referentiemateriaal uit zijn eigen omgeving zoals de Scythen.

De karaktereigenschappen, die Strabo de Parthen toekent, zijn in eerste instantie zwak en armoedig, maar dit wordt vervolgens krachtig, gecultiveerd,¹⁰⁴ wellicht ook sluw/uitgekiend, omdat bijvoorbeeld Phraates IV zijn zonen bewust uitleverde aan de Romeinen om concurrentie te voorkomen. Strabo's karakterisering van de Parthen is dus niet consequent. In tweede instantie koppelt hij typisch Oosterse karakteristieken als intelligentie (sluwheid en cultuur) aan de Parthen en ziet ook de kracht van de Parthische oorlogstactiek in.

Samenvattend kunnen we concluderen dat in de vroeg-Romeinse keizertijd binnen het Romeinse Rijk verschillend over de Parthen werd gedacht. Horatius ziet de Parthen als leugenachtig, moedig, militair sterk, maar schildert keizer Augustus in zijn dicht af als de overwinnaar over de Parthen. Strabo beschrijft de Parthen als krachtig, gecultiveerd, sluw, intelligent, maar eveneens zoals Horatius als leugenachtig. Hij ziet in de Parthen een combinatie van typisch Oosterse eigenschappen en de kracht juist vaak aan het Noorden toegeschreven.

---

¹⁰⁴ Ze hadden kunst en luxe producten te verhandelen.

3. Romeinse auteurs na Vespasianus

In dit hoofdstuk zal een analyse plaatsvinden van twee Romeinse auteurs en hun opvattingen over de Parthen. De twee auteurs zijn Publius Cornelius Tacitus en Flavius Josephus die leefden in de tweede helft van de eerste eeuw n.Chr. Tacitus en Josephus leefden beiden honderd jaar na de grote nederlaag van Crassus. De Romeins-Parthische relatie was na Octavianus tot en met Nero relatief vriendschappelijk gebleven, met af en toe een conflict over Armenië. In 58-63 n.Chr. brak echter een Parthisch-Romeinse oorlog uit omdat de Romeinen de Parthische prins, Tiridates I, van de Armeense troon stootte. De Parthen namen wraak, wat leidde tot de oorlog. De Romeinen geven Armenië in 63 n.Chr. over aan de Parthen. Na dit conflict zorgde de Vrede van Rhandaia voor een vreedzame periode die vijftig jaar lang voortduurde.¹⁰⁵ Beide auteurs leefden in deze periode van vrede in het Romeinse Rijk. In dit hoofdstuk zullen de achtergronden en uitingen van beide auteurs nauw worden onderzocht, waarna hun opvattingen over de Parthen in hoofdstuk 4 kunnen worden vergeleken met perceptie van Rome op de Oriënt die in Hoofdstuk 1 uiteen is gezet. Op die manier wordt gepoogd een meer algemeen beeld te schetsen hoe in Rome in de Late Republiek en Vroege Keizertijd tegen de Parthen aankeek.

§3.1 Flavius Josephus

De eerste auteur die in dit hoofdstuk nader onderzocht zal worden is de joodse geleerde, historicus en priester, Flavius Josephus. Josephus werd geboren als Joseph Ben Matthias in circa 38 n.Chr. te Jeruzalem. Volgens Josephus zelf genoot zijn familie veel aanzien in Jeruzalem. Hij stamde af van een priesterlijke familielijn, had koninklijk bloed via zijn moeders kant en excelleerde op zijn veertiende al in zijn studies.¹⁰⁶ Josephus werd in 64 naar Rome gestuurd om joodse priesters te bevrijden uit gevangenschap. Toen hij in 66 terugkeerde van zijn succesvolle missie, was in Jeruzalem een opstand tegen de Romeinen uitgebroken. Hij droeg bij aan de strijd tegen de Romeinen, maar moest na de nederlaag vluchten en gaf zichzelf uiteindelijk in 67 over aan Vespasianus.¹⁰⁷ Josephus redde zijn eigen leven door een profetie uit te spreken over Vespasianus' keizerschap. Nero stierf in 68 n.Chr. en in 69 kwam de profetie

---

¹⁰⁵ M. Sicker, *Pre-Islamic Middle East* (Greenwood Press 2000), 163-165.

¹⁰⁶ Josephus stelde dat joodse priesters en elite naar hem kwamen voor advies en uitleg van de joodse wetten. Op negentienjarige leeftijd werd hij onderdeel van de Farizeeën, een joodse sekte. De Farizeeën waren streng religieus, maar stonden open tegenover Romeinse overheersing, zolang ze maar religieuze vrijheid konden behouden: Josephus, *The Life of Flavius Josephus* (the Floating Press 2008), 3-5. §1-2 [vertaald door William Whiston], en G.W. Poole, 'Encyclopaedia Britannica. Flavius Josephus: Jewish priest, scholar, and historian' (gepubliceerd op 20-07-1998)

<https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁰⁷ J., *BJ*. 3.383-398 [vertaald door H.st.J. Thackeray], J. Lendering, 'Livius. Josephus'

<http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017), Poole, 'Encyclopaedia Britannica' <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

uit. Vespasianus schonk Josephus zijn vrijheid en ze trokken richting Alexandrië.¹⁰⁸ In 70 vervolgde Josephus zijn weg naar Rome. Hier begon hij aan zijn historische geschriften, *de Geschiedenis van de Joodse Oorlog* en *Joodse Oudheden* in het Grieks. Zijn laatste boek is in 93 gepubliceerd. Josephus kreeg in Rome het Romeins burgerschap en hoorde bij de kringen rond keizers Vespasianus, Titus en Domitianus.¹⁰⁹ Wanneer Josephus precies is overleden is onduidelijk maar wordt vaak rond het jaar 100 n.Chr. geschat. Josephus' persoonlijkheid wordt door de historicus Gary William Poole omschreven als 'vain, callous and self-seeking. There was not a shred of heroism in his character, and for his toadyism he well deserved the scorn heaped upon him by his countrymen'.¹¹⁰ Josephus wisselde vaak van alliantie en probeerde met alle winden mee te waaien.¹¹¹ Josephus is een goed schakelpunt tussen de joodse en hellenistisch wereld en zijn boeken bieden een goed beeld van de onderwerpen en mentaliteit van de Romeinse Wereld. Daarentegen is de historicus ook berucht om zijn oppervlakkige verslaglegging, zijn aangedikte feiten en redevoeringen.¹¹²

In de volgende paragraaf zal een tekstanalyse plaatsvinden van Flavius Josephus en zijn uitlatingen over de Parthen. Hierbij zullen Josephus' opvattingen over het Parthische Rijk, de Parthen als volk en Josephus' oordeel over het gedrag en karakter van de Parthen worden geanalyseerd.

§3.2.1. De Joodse Oorlog

De Joodse Oorlog is geschreven tussen 75-79 n.Chr. ten tijde van keizer Vespasianus. Josephus heeft het boek in zeven volumes onderverdeeld. *Joodse Oorlog* richt zich kort op de joodse geschiedenis vanaf de tweede eeuw v.Chr. en focust zich voornamelijk op de Joodse Opstand (66-70 n.Chr.). Volgens Poole probeerde Josephus via zijn uitgebreide verslaglegging van de Opstand, de joden in Mesopotamië te overtuigen van de onoverwinnelijkheid van de Romeinen. Josephus' houding over de Opstand is vijandig, hij noemt sommige joodse leiders 'bandieten'

---

¹⁰⁸ Ibidem, en J.B.H. 'Sacred-texts. The Works of Flavius Josephus', (publicatie onbekend) <http://sacred-texts.com/jud/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁰⁹ Josephus, *The Life of Flavius Josephus*, 96-97, §76 en Poole, 'Encyclopaedia Britannica' <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹¹⁰Historicus Gary W. Poole stelt dat Josephus mogelijk stierf vlak na het overlijden van Agrippa II, aangezien Agrippa's dood nog genoemd wordt in Josephus' boek *Tegen Apion*. Anderzijds stelt Poole dat Josephus mogelijk al gestorven is tijdens de regeringsperiode van Domitianus. Historicus Jona Lendering plaatst Josephus' overlijden vlak na de moord op keizer Domitianus in 98, als Josephus zijn keizerlijke bescherming verliest: Poole, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017). Lendering, 'Livius. Josephus' <http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017), J.B.H., 'Sacred-Texts. The Works of Flavius Josephus' <http://sacred-texts.com/jud/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹¹¹ J. Lendering, 'Mainzer Beobachter. Flavius Josephus' (gepubliceerd op 18-04-2014) <https://mainzerbeobachter.com/2014/05/18/flavius-josephus/> (geraadpleegd op 17-05-2017).

¹¹² Poole, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

en verkiest de Romeinse kant. Volgens historicus Jona Lendering kwam dit grotendeels, omdat Josephus, afkomstig uit de elite, niet de enorme armoede zag die de bron was achter de opstand.¹¹³ De *Joodse Oorlog* wordt als belangrijkste bron beschouwd voor de Joodse Opstand en geeft eveneens een duidelijke omschrijving van de Romeinse oorlogsstrategieën. Door zijn veroordeling van de Opstand werd Josephus door de joodse gemeenschap als verrader gezien. Josephus integreerde in de Romeinse samenleving, maar bleef in zijn leven trouw aan zijn joodse religie en cultuur.¹¹⁴

In boek I van de *Joodse Oorlog* schets Josephus kort de Romeins-Parthische relatie in de eerste helft van de eerste eeuw v.Chr. Josephus gaat hier niet diep op in en stelt voor hier een ander moment dieper op in te gaan.¹¹⁵ In hoofdstuk dertien spreekt Josephus over de Parthische prins, Pacorus, die voor ‘duizend talenten en vijfhonderd vrouwen’ Antigonus zou begeleiden in het bereiken van de troon van Judea.¹¹⁶ De Parthen kregen in Jeruzalem de taak om Antigonus met Phasaelus en Herodes te verzoenen.¹¹⁷ Phasaelus trapte in de list van de Parthen en werd gevangen genomen. Volgens Josephus had Herodes Phasaelus nog gewaarschuwd voor de Parthen aangezien ‘de barbaren van nature verraderlijk zijn’. Deze verraderlijkheid wordt vervolgens nogmaals benadrukt door te stellen dat Pacorus zelfs wat van zijn mannen bij Herodes achterliet ‘om minder verdacht over te komen’.¹¹⁸ De Parthen waren ‘sluw’, ‘verraderlijk’, pleegden ‘meineed’ en ‘onrecht’.¹¹⁹ Niet alleen de Parthen worden hier afgezet als onbetrouwbaar, Josephus karakteriseert Phasaelus ook als koppig en ondoordacht. De Parthische sluwheid was al bekend bij de joodse samenleving, desalniettemin besloot Phasaelus de Parthen te vertrouwen. Dat Antigonus dankzij de Parthen de troon van Judea had veroverd, was volgens Josephus een doorn in het oog van Rome. Josephus stelt dat Marcus Antonius daarom van de Senaat ten strijde mocht trekken tegen de Parthen. Hierna geniet Marcus Antonius, in navolging van Crassus, een grote nederlaag tegen de Parthen (40 v.Chr.).¹²⁰

In het tweede boek spreekt Josephus, via een redevoering van Agrippa, juist lovend over de Parthen en hun vriendschapsverband met Rome:

---

¹¹³ Lendering, ‘Mainzer Beobachter. Flavius Josephus’ <https://mainzerbeobachter.com/2014/05/18/flavius-josephus/> (geraadpleegd op 17-05-2017), Lendering, ‘Livius. Josephus’ <http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017) en Poole, ‘Encyclopaedia Britannica’, <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Josephus schrijft over Gabinius, die plundertocht door Parthia wilt ondernemen en de nederlaag van Crassus. Josephus benoemt de conflicten, maar gaat niet dieper erop in, alleen dat Cassius de Parthische expansie kan tegenhouden in Syrië. H.St.J. Thackeray stelt dat Josephus hier duidt op *Joodse Oudheden*: J., BJ. I.1.7.

¹¹⁶ Pacorus moet Antigonus meenemen naar het Judea en vervolgens Hyrcanus afzetten: J., BJ. I.13 3-4.

¹¹⁷ Herodus en Phasaelus waren zonen van Antipater die gouverneurs van Jeruzalem en Galilee waren.

¹¹⁸ J., BJ. I.13 4-5.

¹¹⁹ Ibidem. 5, 9.

¹²⁰ J., BJ. I.14 4.. Zie ook J., BJ I.16. 6, 19. 5.

Waarom zou ik nog meer moeten spreken, als de Parthen, de meest oorlogszuchtige orgaan van mannen, en heren van zoveel naties, [een land] dat zoveel machtige troepen omvat, gijzelaars stuurt naar de Romeinen; wat je mag zien, als je dat wilt, zelfs in Italië, als de edelste natie uit het Oosten, dat ten teken van vrede, zichzelf dienstbaar opstelt [aan Rome].¹²¹

Waarna hij vervolgens doorgaat:

Tenzij een van jullie zijn hoop heeft gericht op uitbreiden voorbij de Eufraat [...] zullen [de lokale geallieerde volken] zichzelf niet in verlegenheid brengen met een onrechtvaardige oorlog, stel dat ze wel je slechte advies volgen, zullen de Parthen de oorlog niet toestaan; want het is de verantwoordelijkheid van de Parthen om de wapenstilstand tussen hun en de Romeinen te behouden, [de Parthen] zullen dan ook [onderlinge] verbonden verbreken als iemand onder hun overheid ten strijde trekt tegen de Romeinen.¹²²

In deze twee fragmenten zijn verschillende opvattingen duidelijk, althans opvattingen van de spreker Agrippa, waarover Josephus schrijft. De Parthen worden als ‘machtig’, ‘oorlogszuchtig’ en ‘edelste natie van het Oosten’ omschreven. Ze stelden zichzelf kwetsbaar en ‘dienstbaar’ op naar de Romeinen. Vervolgens zijn de Parthen wellicht te omschrijven als trouw, aangezien ze de vriendschap met Rome willen bewaren en eigen overeenkomsten daarvoor willen opofferen. Josephus benoemt in boek VII nogmaals de edele houding van de Parthen als hij spreekt over de vlucht van Epiphanes naar Parthia. Daar worden hij en zijn mannen door koning Vologaeses ‘niet behandeld als vluchtelingen; maar met hetzelfde respect, alsof ze hun oude welstand hadden behouden.’¹²³ Josephus’ houding ten opzichte van de Parthen lijkt dus inconsequent in de *Joodse Oorlog*. Enerzijds spreekt hij van bedrog en sluwheid, terwijl hij anderzijds relatief lovend over de Parthen spreekt.

---

¹²¹ J., *BJ* II. 16.4.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ J., *BJ* VII. 7.2.

§3.2.2. Joodse Oudheden

Joodse Oudheden voltooide Josephus in 93 n.Chr. In deze twintig boeken schrijft Josephus uitgebreid over de geschiedenis van de joodse beschaving tot de Joodse Opstand. De *Joodse Oudheden* herhaalt relatief veel fragmenten uit de *Joodse Oorlog*. In deze boekenreeks lijkt volgens Poole echter de toon naar de joden gematigder dan in *de Joodse Oorlog*. Josephus probeerde de joodse religie aantrekkelijk te maken voor de ontwikkelde man en ontdeed het jodendom van zijn fanatisme. Rationaliteit van joodse wetten werd in *Joodse Oudheden* benadrukt en Bijbelse verhalen werden verfraaid. Josephus probeert de eeuwenoude beschaving en de gebruiken voor de Romeinse en Griekse lezer uiteen te zetten.¹²⁴ Volgens Poole was Josephus' schrijfstijl in *Joodse Oudheden* opzienbarend slechter dan in *Joodse Oorlog*. Mogelijk had Josephus in *Joodse Oorlog* gebruik gemaakt van Griekse assistenten, maar nu schreef Josephus het boek alleen. Zijn werk lijkt ook minder diepgaand dan zijn vorige werken.¹²⁵ Lendering stelt dat Josephus ook eerdere uitspraken tegensprekt, zoals de joodse 'bandieten'.¹²⁶ *Joodse Oudheden* fungeert als een belangrijke bron voor de joodse geschiedenis van de Tweede Tempelperiode. Zo gebruikt Josephus veel joodse documenten en bronnen die alleen nog via zijn werken bewaard zijn gebleven. Toch blijft Josephus' wisselende houding ten opzichte van zowel de joden als Romeinen een heikel punt. De joodse auteur schreef vlak na de dood van zijn patroon keizer Vespasianus een snijdend smaadschrift over diens acties in de Joodse Opstand.¹²⁷

Josephus' *Joodse Oudheden* zal in de volgende paragraaf worden behandeld. In boek XIV omschrijft Josephus nogmaals de gebeurtenis van de Parthische prins, Pacorus en zijn alliantie met Antiochus. Josephus benadrukt ook in dit boek de 'verraderlijkheid van de barbaren', 'de meined' en hun 'frauduleuze gedrag'. De auteur stelt dat Hyrcanus en Phasaelus eerst met 'vriendelijkheid' en 'cadeaus' werden ontvangen, waarna ze vervolgens, ondanks de gezworen ontkenning van de Parthen, werden verraden.¹²⁸ In zijn tweede boek spreekt Josephus niet gematigder over deze gebeurtenis. Hij lijkt zelfs de sluwheid te benadrukken door ook nu de 'cadeaus' en 'vriendelijkheid' van de Parthen te benoemen, voordat ze Phasaelus verraden.

---

¹²⁴ Lendering, 'Mainzer Beobachter. Flavius Josephus' <https://mainzerbeobachter.com/2014/05/18/flavius-josephus/> (geraadpleegd op 17-05-2017) en Poole, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹²⁵ Poole, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹²⁶ Lendering, 'Mainzer Beobachter. Flavius Josephus' <https://mainzerbeobachter.com/2014/05/18/flavius-josephus/> (geraadpleegd op 17-05-2017).

¹²⁷ Ibidem, Poole, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017) en), Lendering, 'Livius. Josephus' <http://www.livius.org/articles/person/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹²⁸ J., A.J. XIV. 13.3-10 [vertaald door L.H. Feldman].

In boek XV gaat Josephus verder over de gijzeling van Hyrcanus, die volgens hem ‘vriendelijk’ werd behandeld door Koning Phraates. Josephus stelt dat Phraates zich bewust was van de ‘beroemde familie’ van Hyrcanus, waardoor hij al snel werd ‘ontdaan van zijn boeien en hem een huis verschafte in Babylonië’. Phasaëulus had daarvoor al zelfmoord gepleegd om de schaamte van gevangenschap (en bijgaande mutilatie) te voorkomen.¹²⁹ Phraates lijkt dus, volgens Josephus, voornamelijk uit pragmatische redenen de hoge priester te bevrijden vanwege zijn invloedrijke familie. In die zin kan de karaktertrek ‘sluw’ ook bij dit fragment van toepassing zijn. De Parthen waren zich bewust van de situatie en zetten het in voor eigen gewin. Eveneens was Phraates zich bewust van de machtsverhoudingen in de Hasmoneaanse dynastie en intelligent genoeg om hier misbruik van te maken.

Tenslotte zal boek XVIII van de *Joodse Oudheden* behandeld worden. Josephus behandelt in hoofdstuk twee het verraad door Phrataces van zijn vader koning Phraates, waarbij Phrataces uiteindelijk door de Parthen wordt verdreven.¹³⁰ Conflict en onenigheid over de opvolging ontstond in Parthia, wat Josephus niet verbaasde want ‘[de Parthen] waren van nature veranderlijk van karakter’. De Parthen weigerden de Parthische prins Vonones, als oud gijzelaar van Rome en daardoor een ‘slaaf’, zo’n ‘schande’ kon het koningshuis niet namelijk verdragen. De Parthen vragen uiteindelijk aan Artabanus van Media om hun monarch te worden. Artabanus krijgt na verschillende conflicten met Vonones pas de troon van Parthia in handen. Vonones zoekt hulp bij keizer Tiberius, die echter geen hulp aan hem biedt.¹³¹ Artabanus wordt door keizer Tiberius op een brug bij de Eufraat ontvangen, waarbij Tiberius een vriendschapsverband met de Parthen voorstelt. Rome wilde de vrede weer herstellen.¹³² Dit fragment geeft in de eerste plaats de negatieve karaktereigenschappen van de Parthen, door Josephus weer. Hij noemt ze veranderlijk en neerbuigend naar de Romeins opgevoede Vonones. Ondanks de relatief vreedzame relatie met Rome voelden de Parthen veel voor de schande van een Romeins aandoende koning.

§3.3 Conclusie Josephus

De vorige twee paragrafen hebben kort Josephus’ uitingen over de Parthen uitgelicht. Josephus is zelf afkomstig uit de regio die regelmatig in conflict was met de Parthen. Zijn mening over

---

¹²⁹ J., *AJ* XV. 2.-2.

¹³⁰ Phraates was door zijn vrouw Musa omgepraat om zijn zonen, behalve Phrataces, naar Rome te sturen. Musa was een Italische slavin geschonken door keizer Augustus, ze trouwde uiteindelijk met Phraates en kreeg een zoon, Phrataces, met hem. Phrataces had ‘verraderlijke plannen’ ten opzichte van zijn vader en een ‘verkeerde liefde’ voor zijn moeder. Na de ‘vadermoord’ was het Parthische volk in onrust en ‘verdreven’ hem: Debevoise, *A Political History of Parthia*, 146-148.

¹³¹ J., *AJ* XVIII. 2.4.

¹³² *Ibidem*.

de Parthen is echter niet puur negatief. Josephus erkent enerzijds de ‘macht’, ‘edelmoedigheid’, ‘oorlogsgezindheid’ en wellicht ook gedeeltelijk hun trouw. Bovendien zijn verschillende Romeinse keizers geïnteresseerd in een vriendschapsband met de Parthen. Anderzijds benadrukt hij in beide boeken de ‘verraderlijkheid’, ‘veranderlijkheid’, ‘meinedige, ‘sluwe’ en pragmatische karakter van de Parth. Josephus koppelt deels typische Oosterse karakteristieken als intelligentie (sluw) aan de Parthen, maar ziet ook de kracht en het gevaar van de Oosterse stam in. In zijn *Joodse Oudheden* lijkt hij zich negatiever uit te drukken ten opzichte van de Parthen dan in zijn *Joodse Oorlog*. Mogelijk zorgde de langere periode en verdere afstand van het Parthische Rijk voor een negatiever beeld van het Oosterse volk.

§3.4 Publius Cornelius Tacitus

De tweede Romeinse auteur die in dit hoofdstuk onderzocht zal worden is de Romeinse overheidsfunctionaris, retoricus en historicus, Publius Cornelius Tacitus. Tacitus’ precieze herkomst is onbekend. Volgens historicus Alexander McDonald en Daniël Knecht was Tacitus mogelijk in zuid-Gallië of noord-Italië geboren in c. 55 n.Chr.¹³³ Tacitus’ familie bekleedde een prominente positie in Gallië.¹³⁴ Tacitus genoot een goede opleiding in de retorica, ter voorbereiding op een politieke functie. In circa 81 verkrijgt Tacitus de functie quaestor en daarmee ook lidmaatschap van de Senaat.¹³⁵ Tacitus wordt in circa 88, onder keizer Domitianus, benoemd tot praetor. Bovendien wordt hij lid van het college van priesters dat de Sibillijnse boeken moest onderhouden.¹³⁶ De volgende jaren van Tacitus’ leven zijn enigszins onduidelijk. Volgens historici Jona Lendering, Alexander McDonald en Ronald Mellor leidde Tacitus mogelijk vier jaar lang een legioen in de provincies, wellicht heeft hij hierdoor de terreur van Domitianus, in de jaren 89-93, overleefd.¹³⁷ Tacitus zag de periode onder de tirannie van Domitianus als een verlies van vijftien waardevolle jaren. Ondanks dat hij Domitianus trouw

---

¹³³ Zijn familie had de naam van de lokale gouverneur, in dit geval ‘Cornelius’, overgenomen nadat ze van hem het Romeins burgerschap hadden verkregen: A.H. McDonald, ‘Encyclopaedia Britannica. Tacitus: Roman Historian’ (gepubliceerd op 04-05-2010) <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-03-2017), D. Knecht, *De literatuur van de Romeinen: Een gids voor gebruikers* (Didacta Classica Gandensia 50 2010), 205 en J. Lendering, ‘Livius. Tacitus’ (gepubliceerd op 19-08-2015) <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹³⁴ Historicus Jona Lendering stelt dat Tacitus’ vader zelfs lid was van de ridderorde, maar dat de familie wel sociaal een gradatie lager stond dan de senatorklasse: Lendering, ‘Livius. Tacitus’ <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017), R. Mellor, *Tacitus* (Psychology Press 1993), 6-7 en McDonalds, ‘Encyclopaedia Britannica’ <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-07-2017).

¹³⁵ Na de burgeroorlog in 69 liet Vespasianus meer senators toe uit de provincies van Gallië en Spanje. Tacitus kreeg hierdoor toestemming van Vespasianus om een politieke carrière na te streven: Mellor, *Tacitus*, 7-8.

¹³⁶ Ibidem, 8 en McDonald, ‘Encyclopaedia Britannica’ <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-07-2017).

¹³⁷ McDonald, ‘Encyclopaedia Britannica’ <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-07-2017); en Lendering, ‘Livius. Tacitus’ <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017); en Mellor, *Tacitus*, 8.

had gediend, keek Tacitus in zijn boeken met afschuw op deze periode terug.¹³⁸ Tacitus werd ten tijde van keizer Nerva in 97 tot consul benoemt. In 98 schreef Tacitus de *Agricola* en vervolgens schreef hij *Germanicus*. Dankzij zijn politieke status en ervaring had Tacitus' gemakkelijk toegang tot officiële Romeinse documenten, eigentijdse opvattingen en openbare documenten om zijn geschiedschrijving te onderbouwen. De auteur was zich al bewust van de onbetrouwbaarheid van sommige bronnen, waarvan hij de politieke voorkeur en betrouwbaarheid uiteen zette. Vervolgens probeerde hij de bronnen om te smeden naar zijn verhaallijn. Hierbij legde hij de focus op deze individuen in plaats van op de gehele gebeurtenis.¹³⁹ Lendering stelt dat Tacitus in zijn boeken veel kritiek uitte op Domitianus, hij wilde hiermee zijn reputatie herstellen die tijdens Domitianus' heerschappij ernstig was beschadigd.¹⁴⁰ Na vijftien jaar stilte over zijn publieke functie, krijgt Tacitus in 112 gouverneurschap van Azië, een zeer prestigieuze functie.¹⁴¹ Tacitus sterft uiteindelijk rond 117 vlak na de publicatie van zijn boeken *Annalen*. Tacitus werd gezien als één van de beroemdste redenaars van zijn tijd.¹⁴²

In de volgende paragraaf zullen de uitspraken in *Annalen* van Tacitus worden onderzocht met betrekking tot de Parthen. Hierbij zal gekeken worden naar de uitingen over het Parthische Rijk, de Parthen als volk en de karakteristieken die Tacitus aan de Parthen toewijst.

§3.5.1 *Annalen*

De *Ab Excessu Divi Augusti annalium libri*, beter bekend als *Annalen* waren opgeschreven in waarschijnlijk achttien volumes. Hiervan zijn er maar enkelen van bewaard gebleven. Zijn eerste boek is gewijd aan keizer Tiberius en lijkt, volgens Knecht, gelijk een negatieve, cynische ondertoon te bevatten. Deze negatieve toon lijkt in al zijn boeken terug te komen.¹⁴³ Tacitus' focus lijkt in zijn boeken vooral te liggen bij Rome, maar ook het Romeinse diplomatieke en militaire optreden in de Romeinse grensgebieden krijgt veelal de aandacht. Tacitus past hierop zijn eigen politieke interpretatie toe.¹⁴⁴ Zijn toon over de soldaten en plebs is negatief en

---

¹³⁸Ibidem.

¹³⁹ McDonald, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴⁰ Volgens Lendering was dit boek zowel een lofzang voor zijn schoonvader Gnaeus Julius Agricola, als een kritiek op de dictatorschap van Domitianus en zijn jaloezieën. Tacitus' *Germanicus* was kritisch over Domitianus.: Lendering, 'Livius. Tacitus' <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴¹ Ibidem en McDonald, 'Encyclopaedia Britannica', <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴² Knecht, *De literatuur van de Romeinen*, 205 en Lendering, 'Livius. Tacitus' <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴³ Ibidem, 210-211 en McDonald, 'Encyclopaedia Britannica' <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian>.

¹⁴⁴ Ibidem.

denigrerend. Hij schreef duidelijk voor elite. Tacitus zag zijn eigen geschiedschrijving: ‘zonder wrok of partijdigheid’ en beklaagde zich over zijn collega historici die te subjectief zouden schrijven. Toch lijkt zijn eigen toon vaak erg negatief ten opzichte van zijn medemens. Knecht stelt dat Tacitus bij het presenteren van verschillende mogelijke interpretaties van een gebeurtenis, vaak zelf lijkt te neigen naar de negatieve interpretatie. Maar, benadrukt Knecht: ‘Toch vervalt hij (Tacitus) niet in zwart-witschildering: van positief getekende figuren worden ook schaduwzijden vermeld en vice versa’. Bovendien lijken de *Annalen* minder overdrijvingen te bevatten dan zijn *Germanicus* en *Historiae*.¹⁴⁵ In deze paragraaf zal *Annalen* onderzocht worden.¹⁴⁶

In boek XI van Tacitus’ *Annalen* schrijft Tacitus’ over de interne machtsstrijd van de Parthen. De broers Gotarzes, Artabanus en Vardanes rivaliseren om de troon van Parthia. Tacitus meldt dat hier veel ‘wreedheden’ aan te pas kwamen, zoals de moord van Artabanus en zijn gezin. Vardanes joeg hierop Gotarzes op en breidde zijn macht uit naar Seleucia, volgens Tacitus voornamelijk ‘uit woede naar de gemeenschap die zijn vader in de steek had gelaten’.¹⁴⁷ Gotarzes nam geen genoegen met zijn verbanning in Hyrcania en, mede dankzij de ophitsing van de adel, veroverde vele gebieden van zijn broer. Tacitus stelt dat Vardanes steeds ‘arroganter’ en ‘arbitrair’ naar zijn onderdanen gedroeg. Dit leidde tot zijn moord. Desalniettemin bracht Tacitus lovende woorden uit over deze heerser:

[Een Prins] in de eerste bloei van zijn jeugd, maar met een vermaardheid zoals men die onder weinigen van de oude vorsten aantrof als hij maar evenzeer de populariteit onder zijn volk gezocht had als de vrees bij de vijanden.¹⁴⁸

Deze bron gaat niet specifiek over het karakter van de Parthische bevolking, maar over een specifieke Parthische vorst. Toch kan dit fragment onderdeel zijn van dit onderzoek, aangezien het wel een beeld geeft van hoe Tacitus’ naar een Parthische vorst keek. Tacitus schrijft vervolgens in boek XII over een redevoering van het Parthisch gezantschap in Rome, die vroeg om de terugkomst van Meherdates, de Parthische gegijzelde:

---

¹⁴⁵ Tac., *Ann.* I.I en Knecht, *De literatuur van de Romeinen*, 211-212, 215 en Lendering, ‘Livius. Tacitus’ <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴⁶ Ibidem en McDonald, ‘Encyclopaedia Britannica’, <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-03-2017).

¹⁴⁷ Dit conflict zag Tacitus als een ‘verdeeldheid van de machten in het Oosten’, waar andere Oosterse monarchen misbruik van konden maken, zij smeedden onderling een alliantie. Volgens Tacitus verenigde deze alliantie de Parthische prinses die zich wilden verdedigen tegen het ‘verraad’: Tac., *Ann.* XI. 8-9 [vertaald door J. Jackson].

¹⁴⁸ Tac., *Ann.* XI. 10.03 [vertaald B. Bijnsdorp]. Gotarzes vernam vervolgens de troon van Parthia, maar ook hij werd gehaat vanwege zijn harde optreden. Een gezantschap werd naar Rome gestuurd om Meherdates terug naar Parthia te brengen.

Zij waren niet onkundig van het verdrag en kwamen niet door een opstand tegen de dynastie van de Arsaciden, maar zij kwamen de zoon van Vonones, kleinzoon van Phraates, halen om hen te helpen tegen de tyrannie van Gotarzes, onverdraaglijk zowel voor de adel als voor het volk. Reeds waren zijn broers, zijn naaste bloedverwanten en zijn verder verwijderde verwanten gewelddadig uit de weg geruimd. Daaraan werden nog zwangere echtgenoten, kleine kinderen toegevoegd, terwijl hij, zorgeloos in vreedstijd en ongelukkig bij zijn krijgsoperaties zijn lafheid met wreedheid camoufleerde. Hun vriendschap met de Romeinen was al oud en officieel vastgelegd en zij moesten hun bondgenoten - die in kracht hun gelijke waren maar uit respect hun onderdanen - te hulp komen. Hierom werden de kinderen van koningen als gijzelaars uitgeleverd opdat, als ze genoeg hadden van het regiem in eigen land, men kon terugvallen op de vorst en de senatoren om een betere koning te krijgen, gewend aan hun gewoonten.¹⁴⁹

Dit fragment schept niet meer duidelijkheid omtrent de opvattingen van Tacitus over de Parthen, dan dat hij geen persoonlijk oordeel velt in deze redevoering. Gotarzes wordt wel verweten van ‘lafheid’ en ‘wreedheid’. Bovendien stelt de redenaar dat ze in ‘in kracht gelijk waren’ maar ‘uit respect’ de onderdanen van Rome waren. Interessant is wel de reactie die Tacitus toeschrijft aan keizer Claudius, wie volgens Tacitus gevleid was:

‘Dat hij (prins Meherdates) niet moest denken in termen van tirannie en slaafse onderdanen, maar van een bestuurder en burgers, mededogen en rechtvaardigheid, die men des te meer zou verwelkomen naarmate zij minder bekend waren aan de barbaren. [...] waarna hij zich wendde tot het gezantschap en het pleegkind (Meherdates) van de stad prees, ‘ tot nu toe een man van voorbeeldige bescheidenheid, met loftuitingen: toch moest men de karakters van koningen maar verdragen en veelvuldige troonswisselingen waren verkeerd. De Romeinse staat was zo beroemd geworden dat zij ook voor buitenlanders rust wenste. Daarna is aan Gaius Cassius, die stadhouder was over Syrië, opgedragen de jongeman te laten begeleiden naar de oever van de Eufraat.’¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ Tac. *Ann.* XII 10. 1-2.

¹⁵⁰ *Ibidem*, 11. 2-3.

De keizer, gevleid door de Parthen, stelt wel direct in hun aanwezigheid dat barbaren niet ‘mededogend’ en ‘rechtvaardigheid’ zijn. Meherdates werd volgens Tacitus begeleid door Gaius Cassius naar de Eufraat. Daar waarschuwde Cassius Meherdates voor de ‘barbaren’ die vluchtig wisselden van een ‘enthousiaste’ naar een ‘kille’ houding of ‘bedrog’, Meherdates werd verzocht zich te haasten.¹⁵¹ Meherdates verliest echter uiteindelijk de strijd tegen Gotarzes.¹⁵²

In boek II besteedt Tacitus aandacht aan de vriendschap tussen Rome-Parthia ten tijde van de uitwisseling van de gijzelaars en standaarden. Tacitus lijkt begrip te tonen voor het afgrijzen waarmee de Parthen naar Vonones keken.¹⁵³ De Parthen leken eerst ‘tevreden met de koningswissel’, maar realiseerden zich, volgens Tacitus, dat de koning ‘besmet was geraakt met de vijandelijke gebruiken’. Het Parthische Rijk was een provincie geworden van Rome en een ‘eigendom van de keizer’ regeerde nu over Parthia.¹⁵⁴ Tacitus stelde dat de Parthen de koning verafschuwde omdat hij ‘hoffelijk’ en ‘toegankelijk’ was en ‘Grieks gevolg’ hanteerde. ‘Waarden onbekend voor Parthia’.¹⁵⁵ Tacitus schildert de Parthen af als een ongecultiveerd volk, dat als hellenistisch land niet bekend was met deze gebruiken. Tacitus gaat hier, bij deze gebeurtenis, uitgebreider in op de verschillen tussen het Romeinse en Parthische Rijk dan Josephus. De Parthen worden geschetst als veranderlijk en vijandelijk tegenover de Romeinse beschaving. Het Romeins-Parthische verbond wordt verder uitgewerkt als Tacitus schrijft over het Parthische gezantschap. Zij benaderden Germanicus voor het vernieuwen van het vriendschapsverdrag. Germanicus werd door de Parthische koning ‘een eer bewezen’ door hem bij de Eufraat tegemoet te komen.¹⁵⁶ Dit ‘compliment’ draagt twee betekenissen. Enerzijds kwamen de Parthen uit respect voor Germanicus naar het grensgebied. Anderzijds lijkt Tacitus te suggereren dat de Parthen normaliter de Romeinen niet aan de grens ontmoetten, maar wellicht aan eigen hof. Tacitus stelt, dat Germanicus met ‘hooggestemde bewoordingen’ en ‘met waardigheid en bescheidenheid’ de Parthische koning behandelde. De leiders behandelden elkaar met respect.

In boek XV schreef Tacitus over het Romeins-Parthische conflict tussen de Parthische koning Vologaeses en de Romeinen. Het conflict was eerst in het voordeel van Rome, maar Parthen wisten uiteindelijk de overwinning te boeken. De Romeinse legioenen werden ingesloten en door Tacitus vergeleken met gelijksoortige situaties waar de Romeinen zichzelf

---

¹⁵¹ Ibidem, 12.

¹⁵² Ibidem, 12-14.

¹⁵³ Zoon van Phraates IV, was al gegijzeld in Rome gevestigd, tot hij teruggeroepen werd door de Parthen.

¹⁵⁴ Tac., *Ann.* II.2.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ibidem, II. 58.1-2.

uiteindelijk hadden overgegeven: ‘De Samnieten, een Italische stam, of de Spanjaarden hadden niet dezelfde kracht als de Parthen die gelijkwaardige tegenstanders waren in de strijd om het Imperium Romanum.’¹⁵⁷ De Parthen worden hier vergeleken met ‘Westerse’/‘Zuidelijke’ stammen. Daarbij worden de Parthen door Tacitus beschreven als krachtiger en zelfs ‘gelijkwaardige tegenstanders’ van het Romeinse Rijk. Keizer Nero stuurde, met toestemming van de Senaat, een legermacht naar het Nabije Oosten. In plaats van een vervolg van de oorlog werd weer besloten tot vrede. De vorsten schonken elkaar ‘roem’ over het ‘adeldom van het geslacht’ en de Parthische prins Tiridates kreeg van Nero toestemming de Armeense troon te bestijgen. Tacitus benoemt hier weer het wederzijdse respect waarmee de vorsten elkaar behandelden, zoals de Parthische prins toestemming vraagt aan de Romeinse keizer om de troon te bestijgen en de vredesovereenkomst tussen de Rijken. Nero stelt wel een voorwaarde aan de troonbestijging van Tiridates. Hij moet participeren in een optocht door Rome na zijn kroning. In het volgende fragment hanteert Tiridates Romeinse rituelen om tot koning te worden gekroond. Tacitus sluit deze overeenkomst echter wel af door Tiridates te vergelijken met een krijgsgevangene, die wordt gepresenteerd in de Romeinse straten:

Tiridates, na offerdieren volgens voorschrift geslacht te hebben, nam hij zijn diadeem van het hoofd en legde die aan de voeten van het beeld, onder grote beroering bij allen; deze beroering werd nog vergroot door de nederlaag van de Romeinse legers of de belegering die hun nog levendig voor ogen stond. Maar nu was het tij toch compleet gekeerd: Tiridates zou naar Rome gaan voor het oog van alle volken, hoeveel minder eigenlijk dan een krijgsgevangene?¹⁵⁸

Tacitus ziet de optocht na de kroning als vernedering en vergelijkt het met de vernedering van de nederlaag van Crassus. ‘Het tij was gekeerd’, nu stonden de Parthen voor schut. Tacitus schrijft in het laatste fragment nog over de Parthische koning Vologaeses die zich zorgen maakt over zijn broers reis naar Rome:

Zelfs had hij (Vologaeses) immers aan Corbulo (de Romeinse generaal) door speciale boden laten vragen om niet toe te staan dat Tiridates ook maar een schijn van vernedering zou hoeven ondergaan en dat hij zijn zwaard niet af zou hoeven geven of dat hem de omhelzing van de provinciehoofden zou worden onthouden of dat hij zou

---

¹⁵⁷ Ibidem, XV. 13. 2-3.

¹⁵⁸ Ibidem, XV. 29.1-2.

moeten anticiperen en dat hij even grote eerbewijzen te Rome zou ontvangen als de consuls. Natuurlijk had hij met zijn uitheemse ceremonieel geen notie van ons bij wie slechts de werkelijke inhoud van de macht ter zake doet en ijdel vertoon opzij geschoven wordt.¹⁵⁹

Een omhelzing met provinciehoofden zou bijvoorbeeld denigrerend zijn voor de Armeense koning. Tiridates moest zijn zwaard officieel afstaan, maar uiteindelijk was zijn ceremoniële zwaard, als compromis, vastgenageld aan zijn riem. Tacitus stelt tenslotte dat de Oosterse vorsten, zoals Tiridates en Vologaeses, zich te veel bezighouden met uiterlijk vertoon. In Rome draait het om ‘werkelijke inhoud’ en ‘buitenlandse trots’. Tacitus stelt dat de Oosterse monarchen gericht waren op uiterlijk vertoon van een monarch in plaats van innerlijk. Dit is duidelijk een referentie naar de stereotypering van de Oriënt als ijdel ras.

§3.6 Conclusie Tacitus

Deze paragraaf heeft de Romeinse auteur Tacitus behandeld. Tacitus is rond 112 n.Chr. gouverneur geweest van Azië en in zijn late levensjaren direct in aanraking gekomen met het Nabije Oosten en haar volken. Tacitus focust zich in zijn boeken met name op Rome en haar diplomatie met de grensgebieden. Hij probeert een neutraal beeld te scheppen van de geschiedenis, maar lijkt in zijn schrijfstijl wel degelijk oordelen te vellen. Zijn schrijfstijl is met name op de elite gefocust. Zijn toon over de Parthen is niet per se negatief. Tacitus schrijft over de vriendschap tussen Rome en Parthia en hoe dat verbond na nederlagen van beide partijen weer werd hersteld. Opvallend is dat Tacitus wel schrijft over de gruwelijkheden van de barbaarse vorsten zoals Gotarzes, maar geen veralgemeeniseerd beeld geeft van de Parthen. Tacitus benoemt wel de militaire kracht van de Parthen door ‘de vrees van de vijanden’ te benoemen. De Parthen stonden niet bekend om hun ‘mededogen’, ‘rechtvaardigheid’ en ‘hoffelijkheid’. Tacitus spreekt over het wederzijds respect en de militaire macht van de Parthen, maar zijn toon is duidelijk, de Romeinen zijn beschaafder.

Samenvattend kunnen we dus concluderen dat in de Romeinse Keizertijd binnen het Romeinse Rijk verschillend over de Parthen werd gedacht. Josephus ziet de Parthen als machtig, edelmoedig, intelligent en oorlogsgezind, maar koppelt ook negatieve eigenschappen als sluw, verraderlijk, meinedig aan de Parth. In de *Joodse Oudheden* was Josephus’ toon negatiever over

---

¹⁵⁹ Ibidem, 31.1.

Parthische prinsen en handelingen dan in de *Joodse Oorlog*. Tacitus koppelt minder eigenschappen aan de Parthen. Ze zijn veranderlijk en verraderlijk. Hij spreekt wel over vriendschap en respect tussen de rijken en de militaire macht van de Parthen, maar vindt ze qua beschaafdheid inferieur aan de Romeinen.

Opvallend is, dat de oosterse Romeinse auteurs Strabo en Josephus, op het eerste gezicht meer positieve karaktereigenschappen aan de Parthen lijken toe te schrijven dan hun westerse collega's. In Hoofdstuk 4 zal geanalyseerd worden of van dit onderscheid daadwerkelijk sprake is en of de tijd waarin de auteurs leefden invloed had op hun perceptie. Vervolgens zullen de resultaten van dit onderzoek worden vergeleken met de algemene karakterisering door de Romein van de Oriënt volgens de secundaire literatuur in Hoofdstuk 1 besproken.

4. Het Parthisch Stereotype

In dit hoofdstuk zal eerst een vergelijking gemaakt worden tussen de vier Romeinse auteurs en hun opvattingen over de Parthen. Bij deze vergelijking maken we gebruik van de gegevens die we in de Hoofdstuk 2 en 3 hebben geanalyseerd. Vervolgens zullen we de oosters Romeinse auteurs, Strabo en Josephus, vergelijken met de westers Romeinse auteurs, Horatius en Tacitus. Aansluitend zullen de opvattingen van deze vier Romeinse auteurs over de Parthen vergeleken worden met de secundaire literatuur. Worden de Parthen afgezet als typische Oosterlingen of wijkt de perceptie van de Parthen als Oosterse stam af?

§4.1 Een vergelijking van de Romeinse auteurs

Allereerst zal een vergelijking gemaakt worden tussen Horatius en Strabo en Josephus en Tacitus. Het doel is te onderzoeken of honderd jaar diplomatieke omgang tussen Rome en Parthia invloed heeft gehad op de perceptie van de Romeinse auteurs op de Parthen.¹⁶⁰

De overeenkomsten tussen de vier Romeinse auteurs zullen kort omschreven worden. Zowel Horatius als Strabo leefden in de kringen van keizer Augustus. Mogelijk hadden deze auteurs regelmatig contact met elkaar gehad, de ideeën van de keizer gedeeld en uitgewisseld.¹⁶¹ Eveneens bevonden Flavius Josephus en Tacitus zich in dezelfde keizerlijke kringen van Vespasianus en Domitianus. Josephus was echter 100 n.Chr. overleden. Tacitus schreef rond deze periode (97-112 n.Chr.) niet over zijn politieke functie. Mogelijk bevond hij zich toen niet aan het hof van keizer Nerva en Trajanus. Zijn *Annalen* begon hij rond 116 n.Chr., dus zestien jaar na de dood van Josephus. In hun werken benoemen de auteurs elkaar niet. Het is dus niet duidelijk of de auteurs elkaar hebben beïnvloed.¹⁶²

Eén van de thema's, die in alle vier de werken terug te vinden is, is de militaire macht van de Parthen. Horatius noemt de Parthen regelmatig 'dodelijk' en 'moedig' in hun oorlogsstrategie. Strabo ziet ook deze 'oorlogssuccessen' van de Parthen en noemt ze 'oorlogszuchtig'.¹⁶³ Josephus noemt de Parthen eveneens 'oorlogszuchtig' en 'machtig', maar Tacitus hanteert eerder begrippen als 'gewelddadig' en 'machtsuitbreiding'.¹⁶⁴ Opvallend is, dat allen de militaire positie van Parthia ten opzichte van Rome anders zien. Horatius stelt enige

---

¹⁶⁰ Horatius schreef zijn belangrijkste boek over de Parthen, *Oden*, tussen 23-11 v.Chr. ten tijde van keizer Augustus. Strabo publiceerde *Geografie* in 23 n.Chr. en schreef mogelijk zowel tijdens keizer Augustus als keizer Tiberius. De boeken *Joodse Oudheden* en de *Joodse Oorlog* van Josephus waren geschreven vanaf 70 n.Chr. Tacitus publiceerde tenslotte rond 113 n.Chr. zijn *Annalen*.

¹⁶¹ Zie Hoofdstuk 2.

¹⁶² Zie Hoofdstuk 3.

¹⁶³ Hor. *Carm.* I.2. 22-27, I.19. 11-12 en Strab. XI.9.1-3, XVI. 1.18.

¹⁶⁴ J. *BJ.* I.14.4, II.16. 4 en Tac. *Ann.* XI. 8-9.

auteur, wellicht door zijn positie als Augustijnse dichter en naaste vriend van Augustus, dat de Parthen door keizer Augustus zijn verslagen. Dit kan natuurlijk te maken hebben met de functie van Horatius als ‘hofdichter’, waarbij hij de verhalen om die reden aandikt en triomfantelijker maakt. Horatius roept verder ook als enige auteur op tot wraak.¹⁶⁵ De overige auteurs spreken over de militaire ‘concurrentie’ van de Parthen ten opzichte van Rome. Strabo poogt de lezer constant te herinneren aan de militaire verwantschap tussen de rijken, waarbij de een niet onder doet voor de ander. Tacitus meldt eveneens dat de rijken ‘in kracht hun gelijke waren’.¹⁶⁶ Hier lijkt het onderscheid niet te liggen tussen de oostelijke en westelijke auteurs, maar meer bij de publicatieperiode.

De karakterisering van de Parthen is echter niet alleen militair. De Romeinse auteurs schrijven ook andere ‘typische’ karaktertrekken aan de barbaren toe. Horatius is in zijn werken het minst uitgesproken. De Parthen worden door hem als leugenaars gekenschetst, trots, en, wellicht, in Horatius optiek, ook dienstbaar. Zoals wanneer Phraates ‘nederig’ voor Augustus knielt.¹⁶⁷ Strabo schrijft de Parthen niet de karakteristieke leugenachtigheid toe, maar hij ziet ze wel als ‘inferieur aan Perzen en Meden’, waarbij hij beweert dat de Parthen vroeger ‘zwak’ waren. Strabo stelt dat deze zwakte uiteindelijk plaats maakte voor militaire macht. Maar hij noemt vervolgens de Parthen nogmaals ‘zwak’ als hij in een passage over Phraates IV spreekt, die de bescherming van Rome nodig heeft tegen interne opruiing.¹⁶⁸ Strabo lijkt in een tweestrijd te verkeren. Hij weet niet precies waar en hoe het Parthische bewind te plaatsen in de Romeinse wereldhiërarchie. Hij probeert hun overwinningen te nuanceren door te benadrukken dat ze ook nederlagen te verwerken kregen en daarnaast nooit blijvend hebben kunnen veroveren.¹⁶⁹

Een halve eeuw later schrijft Josephus nog een aantal verdere eigenschappen aan de Parthen toe. Parthen zijn volgens Josephus listig, uitgekiend en sluw, ze plegen meened, en zijn van nature zowel veranderlijk als verraderlijk.¹⁷⁰ Josephus schrijft ook over positieve eigenschappen van de Parthen en noemt ze, via de redevoering van Agrippa, ‘de edelste natie van het Oosten’. Josephus stelt de Parthen voor als dienstbaar, respectvol en in zekere zin trouw, omdat de Parthen hard werken aan het behouden van de Romeins-Parthische vriendschapsverbond.¹⁷¹ Het aspect ‘sluw’ kan echter ook geïnterpreteerd worden als intelligent, aangezien de Parthen in Josephus’ verslaglegging constant de vijand te slim af zijn. Ze zijn dus

---

¹⁶⁵ Hor. *Epistels* I.1.12. 25.

¹⁶⁶ Tac., *Ann.* XII. 10. 1-2.

¹⁶⁷ Hor., *Carm.* VI. 15. 4-9 en *Epistels* I.1.12. 25, II.1. 118.

¹⁶⁸ Strab. XI. 7.2, 9.1-3.

¹⁶⁹ *Ibidem*, XI.14. 15, XVI.1. 19, XVI.1. 28.

¹⁷⁰ J., *BJ.* I.13. 3-9 en *AJ.* XVIII.2. 4.

¹⁷¹ J., *BJ.* II.16. 4.

slim genoeg om hun vijand om de tuin te leiden. Tacitus schrijft net als Josephus de Parthen de volgende eigenschappen toe: ze zijn bedrieglijk, kil en wispelturig. De Parthen kenden volgens Tacitus noch mededogen noch rechtvaardigheid. Parthische vorsten zoals Gotarzes worden ‘laf’, ‘arrogant’ en ‘wreed’ genoemd en zijn tirannen met slaafse onderdanen.¹⁷² Desalniettemin schrijft Tacitus de Parthen ook positieve eigenschappen toe, respectvol, dienstbaar en intelligent. Tacitus gebruikt niet de letterlijke bewoording ‘intelligent’, maar dat ze ‘niet onkundig waren van het verdrag’ en kennis hadden van de gebruiken en rituelen van de Romeinen. Tenslotte is intelligentie essentieel om te kunnen bedriegen.¹⁷³

Tussen Strabo en Horatius en Tacitus en Josephus zijn wel verschillen zichtbaar. Strabo en Horatius schrijven minder in detail over de eigenschappen van de Parthen dan Josephus en Tacitus. Ten eerste is dit mogelijk een gevolg van het feit dat Horatius een dichter was aan het hof van Keizer Augustus. Zijn broodwinning lag in het ophemelen van de keizer en het degraderen van de (onverslaanbare) vijand. Ten tweede schrijft Horatius kort na de officiële vriendschap van Rome-Parthia, waardoor men ervan uit mag gaan de kennis over Parthia nog redelijk beperkt was. Horatius’ opvattingen over de Parthen zijn dan vooral militair vanwege zijn eigen militaire achtergrond en de verhalen over de nederlagen in het Nabije Oosten. Strabo schrijft eveneens in zijn *Geografie* eenzijdig over de Parthen en kan, net als Horatius, nog beperkte kennis over Parthia hebben gehad, omdat mogelijk een deel van *Geografie* geschreven is in de vroege regering van Augustus. Daar tegenover staan Josephus en Tacitus’ opvattingen over de Parthen. Josephus ziet de Parthen in het Oosten als militair superieur, mede door de sluwheid en verraderlijkheid van de Parthen. Josephus zelf was afkomstig uit Jeruzalem en wellicht niet zo’n fan van het Parthische optreden in Jeruzalem. Zijn kennis over de Parthen lijkt verder te gaan dan die van Strabo en Horatius en schrijft hen ook meer ‘natuurlijke’ karaktertrekken toe. Tacitus tenslotte heeft ook een breder beeld van de Parthen paraat. De focus ligt niet alleen bij de militaire macht, hij geeft blijk ook een beeld te hebben van politieke en sociale gebruiken. Deze bekritiseert Tacitus overigens door te stellen dat Romeinen niet alleen afgaan op uiterlijk vertoon en ijdelheid, maar op werkelijke inhoud gericht zijn. Josephus en Tacitus schrijven beiden aan de Parthen een sluwere houding toe dan Strabo en Horatius. Bij de laatste twee auteurs wordt ook de ‘veranderlijkheid’ van de Parthen genoemd. Dit heeft mogelijk te maken met de constante druk op het Romeins-Parthische vriendschapsverbond.

Wat betreft het verschil tussen westerse en oosterse auteurs is op het eerste gezicht geen groot onderscheid tussen Tacitus en Horatius enerzijds en Strabo en Josephus anderzijds

---

¹⁷² Tac., *Ann.* XI.8, 10. 03 en XII.10. 1-2.

¹⁷³ *Ibidem*, XII.10. 1-2 .

zichtbaar. De Oosterse auteurs lijken net zo uitgebreid over de militaire overheersing van de Parthen te spreken als de Westerse auteurs. Desalniettemin is toch een fijne nuance tussen de beide ‘groepen’ auteurs. Strabo en Josephus besteden aandacht aan de cultuur van de Parthen. Strabo benoemt de stad Ctesiphon, die door de Parthen groot gemaakt was en waar luxeproducten en kunstobjecten van de Parthen werden verkocht. Josephus beschouwt Parthia als de edelmoedigste natie uit het Oosten. Het onderscheid tussen Josephus en Tacitus is niet groot. Ook Tacitus spreekt indirect over de edelmoedigheid van de Parthen als hij spreekt over hun trouwe vriendschap en streven om de vriendschap te behouden. Tacitus spreekt wel van de onbeschaafdheid van de Parthen als ze de gegijzelde prins weren.¹⁷⁴ Een scherp onderscheid tussen de Oosterse en Westerse auteurs is niet gevonden.

§4.2 Een vergelijking met secundaire literatuur

In deze paragraaf zal de Romeinse perceptie van de Oriënt zoals historici die in secundaire literatuur beschrijven, vergeleken worden met de bevindingen in deze scriptie. Hierbij zullen de overeenkomsten tussen de resultaten en de algemeen gangbare theorieën in secundaire literatuur over hoe de Romeinen tegen de Oriënt aankeken benaderd worden, waarna vervolgens de verschillen worden benoemd.

Zoals al duidelijk is geworden waren de vier Romeinse auteurs in overeenstemming over de Parthische militaire karakterisering. De Parthen waren moedig, dodelijk en oorlogsgezind. Opvallend is echter dat deze opvatting over de Parthen volledig afwijkend is van de algemene Romeinse opvatting over de Oriënt volgens de secundaire literatuur. Historici zoals Isaac, Balsdon, en Ziche stellen namelijk dat de bewoners van de Oriënt in Romeinse ogen niet moedig en al helemaal niet oorlogsgezind waren, hetgeen in de Romeinse optiek een direct gevolg was van het zachte Oosterse klimaat.¹⁷⁵ De Oriënt zou, volgens deze opvatting, door dit klimaat geen zware omstandigheden kennen. De Romeinse zienswijze stelt, volgens de algemene theorie in de secundaire literatuur, dat goede, oorlogsgezinde vechters uit het Noorden kwamen. Zij waren krachtig geworden dankzij het kille klimaat en de tegenspoed.¹⁷⁶ De Parthen waren dus qua militaire kracht afwijkend van het algemene Oosterse stereotype. Ze waren niet verwijfd of zwak, want ze konden de Romeinen weerstaan en waren wel degelijk

---

¹⁷⁴ Tac., *Ann.* XII.10. 1-2.

¹⁷⁵ G. Woolf, *Tales of the Barbarians: Ethnography and Empire in the Roman West* (Blackwell Publishing 2011), 33; Isaac, *The Invention of Racism in Classical Antiquity*, 85; Ziche, ‘Barbarian Raiders and Barbarian Peasants Models of Ideological and Economic Intergration’, 219 en Balsdon, *Romans and Aliens* (London 1979), 60-61; Isaac, *The Invention of Racism in Classical Antiquity*, 85-86.

¹⁷⁶ *Ibidem*, en Woolf, *Tales of the Barbarian*, 44.

oorlogsgezind. Campbell en Isaac brachten al eerder deze nuance aan op de Parthen. Campbell stelt, aan de hand van Cassius Dio en Tacitus, dat de Romeinen de Parthische militaire macht niet alleen erkenden, maar ook zwaktes in de Parthische strategie leerden kennen.¹⁷⁷ Isaac stelt eveneens dat de Parthen in de Romeinse literatuur vaak niet als typisch Oosters worden afgezet. De enige werkelijk Oosterse eigenschap van de Parthen in Romeinse ogen is hun ondergeschiktheid en gehoorzaamheid aan de koning. Isaac ziet in de Parthische karakterisering voornamelijk overeenkomsten met de Egyptische, Germaanse en Gallische stereotypes: ‘The reason for this, presumably, is the persistent ability by the Parthian Empire to remain independent of Roman power. This made it impossible to describe them as effeminate, fickle, weak, and subject to debilitating practices.’¹⁷⁸ De Romeinen konden de Parthen moeilijk verwijfd en zwak noemen, als zij zelf regelmatig nederlagen leden door dit ‘verwijfde’ volk. Omdat de Romeinen hun perceptie van de Parthische militaire kracht bijschaaften, stelt Isaac dat de Romeinse opvatting van de Parthen, in tegenstelling tot andere Oosterse landen, niet proto-racistisch was. De Romeinen lieten volgens hem het patroon van Oriëntalistische vooroordelen los en konden niet om deze macht heen.¹⁷⁹ De vriendelijkheid die de Romeinen, volgens de secundaire literatuur, aan het Oosten toeschrijven is wel degelijk terug te vinden in dit onderzoek.¹⁸⁰ De Parthen zijn in de Romeinse werken constant bezig met het maken en onderhouden van hun vriendschapsverbond met Rome. Dit kan enerzijds als uitgekiend worden ervaren, maar ook de Parthen zagen in dat vriendschap voordeliger was dan oorlog. De Parthen toonden volgens Tacitus mededogen en hoffelijkheid aan de gevangenen, wat weer in overeenstemming is met de stereotypische Oosterse vriendelijkheid.

Opvallend is, dat Strabo en Horatius beiden niet de karakteristiek ‘intelligentie’ aan de Parthen toeschrijven. Dit is opvallend, want historici Isaac en Gruen stellen dat juist intelligentie door de Romeinen toegekend werd aan het Oosterse stereotype.¹⁸¹ Strabo en Horatius hebben de Parthen, wellicht onbewust, niet als intelligent afgeschilderd, omdat de Parthen dan dezelfde positieve eigenschappen zouden hebben als de Romeinen. Zoals al eerder genoemd, was de Parthische beschaving voortgekomen uit de Hellenistische en Perzische beschaving. Rome claimde eveneens af te stammen van deze beschavingen.¹⁸² De Parthen

---

¹⁷⁷ Campbell, ‘War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 BC – AD 1’, 216-220.

¹⁷⁸ Isaac, *Invention of Racism*, 378.

¹⁷⁹ Ibidem, 378-380. Zie hoofdstuk 1 voor meer toelichting van het Oosterse stereotype.

¹⁸⁰ Balsdon, *Romans & Aliens*, 61-63, Isaac, *Invention of Tradition*, 90 en C. Stroup, ‘Making Jewish Men in a Greco-Roman World: Masculinity and the Circumcision of Timothy in Acts 16.1-5’ in: E. Barreto, M.L. Skinner en S. Walton (eds.), *Reading Acts in the Discourses of Masculinity and Politics* (Bloomsbury Publishing, 2017), 54

¹⁸¹ Isaac, *Invention of Racism*, 65-66.

¹⁸² E.S. Gruen, ‘Greeks and non-Greeks’ in: G.R. Bugh (eds.) *A Cambridge Companion to the Hellenistic World* (Cambridge 2006), 300-301. Romeinen claimde zowel afkomstig te zijn van de Trojanen, Aeneas, als van de Griekse beschaving.

waren, net als de Romeinen, militair zeer ontwikkeld en een uitdaging voor de Romeinen. Omdat Parthia zowel de eigenschappen krachtig als intelligent bezat, maakte dit haar in alle aspecten concurrent van Rome. Zeventig jaar later schrijven Josephus en Tacitus wel de karaktereigenschap intelligentie aan de Parthen toe. Hierbij stellen ze de Parthen niet gelijk aan hun eigen rijk: de Romeinse auteurs koppelen namelijk wel een negatieve connotatie aan de Parthische intelligentie toe door ze 'sluw' en 'bedrieglijk' te noemen. De Parthen worden hierdoor weer lager afgeschilderd ten opzichte van de Romeinen.

Historicus Woolf heeft voor het Gallische stereotype vastgesteld dat dit in de loop van de Romeinse tijd vastgeroest was. Het stereotype ontwikkelde niet mee met de Romeinse kennis over de Galliër.¹⁸³ Ziche heeft deze these in algemenere zin bevestigd. Het Romeins stereotype van de barbaar was relatief onveranderlijk.¹⁸⁴ De opvattingen over de Parthen blijkt zich in de literatuur van de vier Romeinse auteurs wel te ontwikkelen. In de eerste instantie werden de Parthen als een zwakke beschaving beschouwd. Zowel Sulla, Lucullus, Crassus als Marcus Antonius hadden de Parthische capaciteiten onderschat tijdens hun oorlogscampagnes. Na de nederlaag van Crassus werden de Parthen in de literatuur erkend als een sterk rijk. De Romeinen konden, zoals Isaac en Campbell al stellen, niet de Parthen verwijfd blijven noemen zonder zichzelf te schande te maken. Hierin is al een ontwikkeling in de Romeinse opvatting zichtbaar. Tenslotte erkennen auteurs als Josephus en Tacitus, dat de vriendschap tussen de Romeinen en Parthen niet per se alleen een Parthisch initiatief was, maar beide rijken voordeel hadden van deze alliantie. De Parthen behielden de eigenschappen zoals veranderlijk en verraderlijk, maar niet meer zwak of verwijfd. De karakterisering van de Parthen in het Nabije Oosten blijkt zich wel degelijk te ontwikkelen gedurende de honderdjarige vriendschap van Rome-Parthia. Het Parthische stereotype was niet vastgeroest.

§4.3 Conclusie

In dit hoofdstuk is een vergelijking gemaakt tussen de vier Romeinse auteurs. Vervolgens zijn de resultaten van de analyse vergeleken met de secundaire bronnen uit Hoofdstuk 1 en de heersende opvattingen van de Romeinse perceptie van het Nabije Oosten.

Het verschil tussen de Romeinse auteurs blijkt meer een afspiegeling te zijn van de periode, waarin ze schreven en niet per se een gevolg te zijn van hun afkomst. Strabo en

---

¹⁸³ G. Woolf, 'Saving the Barbarian: Ineradicable Barbarism?', *publicatie onbekend*, 266-282, 271 en Woolf, *Tales of the Barbarians*, 33.

¹⁸⁴ H. Ziche, 'Barbarian Raiders and Barbarian Peasants Models of Ideological and Economic Intergration', in: R.W. Mathisen en D. Shanzer (eds.), *Romans, Barbarians, and the Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity* (Ashgate Publishing, 2011), 219.

Horatius zien beiden de militaire capaciteiten van de Parthen in. Horatius daarentegen velt geen oordeel over de Parthische karakteristieken. Strabo ziet de Parthen daarentegen wel als beschaafd, maar verwerkt dit in zijn analyse van de stad Ctesiphon. Strabo als etnograaf gaat in zijn boek *Geografie* niet diep in op het Parthische stereotype. Tacitus en Josephus blijken zeventig jaar later te beschikken over een uitgebreidere kennis van Parthia. Ze schrijven zowel militair inzicht als intelligentie toe aan het Parthische volk. Daarentegen zijn de negatieve aspecten van de Parthen breder verwerkt in de literatuur: sluw, wispelturig, onbetrouwbaar en meinedig. In de vergelijking met de secundaire literatuur is duidelijk geworden, dat de Parthen niet gezien worden als het typisch Oosterse stereotype. De Parthen worden door de Romeinse auteurs karaktereigenschappen toegeschreven van zowel het Noordelijke als het Oosterse archetype. Daarmee was het Parthische stereotype niet vastgeroest, de Romeinen werden zich bewust van de grootmacht in het Nabije Oosten, ‘zwak’ was niet van toepassing.

5. Conclusie

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de perceptie van vier contemporaine Romeinse auteurs op de Parthen na de nederlaag van Crassus in 53 v.Chr. De casestudie werd vervolgens gebruikt in het onderzoek naar het Romeinse stereotype van de Oriënt in secundaire literatuur en in hoeverre de Parth aansloot bij dit stereotype.

In Hoofdstuk 1 is ingegaan op de Romeinse opvattingen over de barbaar. Hier is gebruik gemaakt van historici zoals Woolf, Balsdon en Isaac en hun opvattingen over het heersende Romeinse stereotype. Zij stelden dat de Oosterling zwak, verwijfd, intelligent, ijdel en niet oorlogszuchtig was. Klimaat, geografische ligging, gemengd huwelijk en diaspora van een volk hadden eveneens invloed op de karaktereigenschappen van de barbaar. Vervolgens heeft de tekstanalyse van de vier Romeinse auteurs, Horatius, Strabo, Josephus en Tacitus, in Hoofdstuk 2 en 3 plaatsgevonden. De analyse bracht vooral de Romeinse perceptie van de oorlogsstrategie en militaire kracht van de Parthen. Horatius zag in Hoofdstuk 2 de Parthen nog als potentieel onderdeel van het Romeinse Rijk. Horatius, als dichter aan het keizerlijk hof, stelde keizer Augustus als overwinnaar van de Parthen voor. Strabo brengt kleine nuances aan, door ook de Parthische beschaving kort in *Geografie* te benoemen. Hij laat echter een uitgebreide karakterisering, behoudens de militaire kracht, achterwege. Josephus en Tacitus lijken zeventig jaar later te beschikken over bredere kennis van de Parthen. Ze erkennen de Romeins-Parthische militaire concurrentiepositie, maar stellen de Parth eveneens voor als sluw (intelligent), verraderlijk, veranderlijk, edelmoedig en relatief trouw. Uiteindelijk werden de resultaten samengebracht in Hoofdstuk 4. Het onderscheid tussen de vier auteurs lijkt met name te liggen tussen auteurs na Crassus en de auteurs ten tijde van keizer Vespasianus. Tacitus en Josephus hebben in een relatief langere periode van Romeins-Parthische diplomatie geleefd en hebben meer kennis over de Oosterse stam vergaard. Een goed onderscheid tussen de Oosterse en Westerse Romeinse auteurs is verder met dit onderzoek niet gevonden.

De opvattingen in de secundaire literatuur van het Romeins perspectief op de Oriënt leek in dit geval niet in overeenstemming met de onderzoeksresultaten te zijn. De Parth werd allereerst in de literatuur na de val van Crassus al als een militaire kracht beschouwd. De positieve eigenschappen van het Nabije Oosten, intelligentie en vriendelijkheid, komen pas in de literatuur van Josephus en Tacitus naar voren. Eveneens als een uitgebreid scala van negatieve aspecten. De Parthen lijken in dit opzicht, volgens de secundaire literatuur, een

combinatie te zijn van het sterke Noorden en het relatief beschaafde en intelligente Nabije Oosten. Dit was een dodelijke combinatie voor het beschaafde Rome.

Verder onderzoek naar de opvattingen van de Romeinen zou kunnen uitwijzen of de Romeinse stereotypering van de barbaarse stammen wel is vastgeroest. De vier Romeinse auteurs in dit onderzoek brachten al een nuance, close-reading van andere Romeinse auteurs kan de resultaten van deze scriptie nog verder nuanceren. Bovendien zou, in geval van onderzoek naar de Romeinse opvattingen over de Parthen, gebruik gemaakt kunnen worden van materiële bronnen zoals de *Prima Porta Augusta* of de numismatiek. Historici Michael Squire, Charles B. Rose en J.W. Rich hebben al onderzoek gedaan naar de Parthische beeltenissen ten tijde van Keizer Augustus en hoe deze afbeeldingsmethode afweek van hoe Romeinen (overwonnen) barbaarse stammen normaliter afbeeldden. Een combinatie van deze bevindingen en uitlatingen in de Romeinse literatuur, kan een duidelijker beeld scheppen van de Parthen en hun relatie met Rome. Het Parthische stereotype kan hierdoor beter beschreven worden.

Bibliografie

Boeken

- Balsdon, J.P.V.D., *Romans and Aliens* (London 1979).
- Debevoise, N.C., *A Political History of Parthia* (Chicago 1938).
- Dueck, D., *Strabo of Amasia: A Greek Man of Letters in Augustan Rome* (Routledge 2002).
- Gruen, E.S., *Rethinking the Other in Antiquity* (Princeton 2011).
- Knecht, D., *De literatuur van de Romeinen: Een gids voor gebruikers* (Didactica Classica Gandensia 50 2010).
- Isaac, B., *The Invention of Racism in Classical Antiquity* (Princeton 2004).
- Mattern, S.P., *Rome and the Enemy: Imperial Strategy in the Principate* (Berkeley 1999).
- Mattingly, D., *Imperialism, Power and Identity: Experiencing the Roman Empire* (Princeton University Press 2011).
- Mellor, R., *Tacitus* (Psychology Press 1993).
- Meyer, H.D., *Die Aussenpolitik des Augustus und die Augusteische Dichtung* (Keulen 1961).
- Sherwin-White, A.N., *Roman Foreign Policy in the East: 169 V.CHR. – AD 1* (London 1984).
- Sicker, M., *Pre-Islamic Middle East* (Greenwood Press 2000).
- Woolf, G., *Tales of the Barbarians: Ethnography and Empire in the Roman West* (Blackwell Publishing 2011).

Artikelen

- Anthon, C., *The Works of Horace, with English Notes, Critical and Explanatory* (Harper & Brothers 1843).
- Austin, M., 'The Seleukids and Asia' in: A. Erskine (eds.) *A Companion to the Hellenistic World* (Blackwell Publishing 2003), 121-134.
- Campbell, B., 'War and Diplomacy: Rome and Parthia, 31 V.CHR. – AD 235' in: Rich, J., en Shipley G., (eds.) *War and Society in the Roman World* (New York 1993), 213-241.
- Clarke, K., 'In Search of the Author of Strabo's Geography', *JRS* 87 (1997), 92-110.
- Ginsburg, M.S., 'Horace', *Prairie Schooner* 9.4 (1935), 219-223.
- Isaac, B., 'Proto-Racism in Graeco-Roman Antiquity', *World Archaeology: Race, Racism and Archaeology* 38.1 (2006), 32-47.
- Nisbet, R., 'Horace: life and chronology', in: Harrison, S., *The Cambridge Companion to Horace* (Cambridge 2007), 7-22.
- Pothecary, S., 'Strabo, the Tiberian Author; Past, Present and Silence in Strabo's 'Geography'', *Mnemosyne* 4.5.5 (2002), 387-438.
- Rich, J.W., 'Augustus's Parthian Honours, the Temple of Mars Ultor and the Arch in the Forum Romanum', *Papers of the British School at Rome* 66 (1998), 71-128.
- Schneider, R.M. 'Friend and Foe: the Orient in Rome' in: V.S. Curtis en S. Stewart (eds.), *The Age of the Parthians* (I.B. Taurus 2007), 50-87.
- Stroup, C., 'Making Jewish Men in a Greco-Roman World: Masculinity and the Circumcision of Timothy in Acts 16.1-5' in: Barreto, E., Skinner, M.L., en Walton, S., (eds.), *Reading Acts in the Discourses of Masculinity and Politics* (Bloomsbury Publishing, 2017).
- Woolf, G., 'Saving the Barbarian: Ineradicable Barbarism?' (publicatie onbekend) https://www.academia.edu/4693108/Saving_the_Barbarian (geraadpleegd op 10-03-2017), 262-282.
- Ziche, H., 'Barbarian Raiders and Barbarian Peasants Models of Ideological and Economic Intergration', in: Mathisen R.W., en Shanzer, D. (eds.), *Romans, Barbarians, and the*

Transformation of the Roman World: Cultural Interaction and the Creation of Identity in Late Antiquity (Ashgate Publishing, 2011), 199-223.

Website

- Grant, M., 'Encyclopaedia Britannica. Horace: Roman Poet' (gepubliceerd op 18-01-2008) <https://www.britannica.com/biography/Horace-Roman-poet> (geraadpleegd op 18-03-2017).
- J.B.H., 'Sacred-Texts. The Works of Flavius Josephus' <http://sacred-texts.com/jud/josephus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).
- Kröger, J., 'Encyclopaedia Iranica. Ctesiphon' (gepubliceerd op 02-11-2011) <http://www.iranicaonline.org/articles/ctesiphon> (geraadpleegd op 21-03-2017).
- Lasserre, F., 'Encyclopaedia Britannica. Strabo: Greek geographer and historian' (gepubliceerd op 09-08-2012) <https://www.britannica.com/biography/Strabo> (geraadpleegd op 20-03-2017).
- Lendering, J., 'Livius. Tacitus' (gepubliceerd op 19-08-2015) <http://www.livius.org/articles/person/tacitus/> (geraadpleegd op 21-03-2017).
- Lendering, J., 'Mainzer Beobachter. Flavius Josephus' (gepubliceerd op 18-04-2014) <https://mainzerbeobachter.com/2014/05/18/flavius-josephus/> (geraadpleegd op 17-05-2017).
- Mastin, L., 'Classical Literature. Ancient Rome – Horace: Lyric Poet and Satirist, Roman, 65 – 8 BCE' (gepubliceerd in 2009) http://www.ancient-literature.com/rome_horace.html (geraadpleegd op 18-03-2017).
- McDonald, A.H., 'Encyclopaedia Britannica. Tacitus: Roman Historian' (gepubliceerd op 04-05-2010) <https://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian> (geraadpleegd op 21-03-2017)
- Poole, G.W., 'Encyclopaedia Britannica. Flavius Josephus: Jewish priest, scholar, and historian' (gepubliceerd op 20-07-1998) <https://www.britannica.com/biography/Flavius-Josephus> (geraadpleegd op 21-03-2017).
- Spawforth, A., 'Oxford Classical Dictionary: Race' (gepubliceerd in 03-2016) <http://classics.oxfordre.com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-5497?rskey=LSRrJ1&result=1> (geraadpleegd op 13-05-2017).
- Shorey, P., *Commentary on Horace, Oden, Epodes and Carmen Saeculare* (1910) op 'Perseus': <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0067%3Atext%3DCarm.%3Abook%3D3%3Apoem%3D5> (geraadpleegd op 20-03-2017).
- Wiedemann, T.E.J., 'Oxford Classical Dictionary: Barbarian' (gepubliceerd in 12-2015) <http://classics.oxfordre.com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-1051?rskey=TfXXli&result=1> (geraadpleegd op 13-05-2017).

Primaire Bronnen

- Bijnsdorp, B., *Tacitus. Annales*. (gepubliceerd op 26-01-2013) <http://benbijnsdorp.nl/tacitus.html> (laatst geraadpleegd op 02-04-2017).
- Duff, J.D., *Lucan. The Civil War (Pharsalia)*. Loeb Classical Library 220 (Cambridge 1928).
- Feldman, L.H., *Josephus. Jewish Antiquities, Volume VIII: Books 18-19*. Loeb Classical Library 433 (Cambridge 1965).

- Hutton, M., en Peterson, W., *Tacitus. vol. I: Agricola. Germania. Dialogue on Oratory. Loeb Classical Library* 35 (Cambridge 1914).
- Jackson, J., *Tacitus. Annals: Books 4-6, 11-12. Loeb Classical Library* 312 (Cambridge 1937).
- Jackson, J., *Tacitus. Annals: Books 13-16. Loeb Classical Library* 322 (Cambridge 1937).
- Jones, W.H.S., *Hippocrates. Ancient Medicine. Airs, Waters, Places. Loeb Classical Library* 147 (Cambridge 1923).
- Jones, H.L., *Strabo. Geography vol. V: Books 10-12. Loeb Classical Library* 211 (Cambridge 1928).
- Jones, H.L., *Strabo. Geography vol. VI: Books 13-14. Loeb Classical Library* 223 (Cambridge 1929).
- Jones, H.L., *Strabo. Geography vol. VII: Books 15-16. Loeb Classical Library* 241 (Cambridge 1930).
- Marcus, R., en Wikgren, A., *Josephus. Jewish Antiquities, Volume VI: Books 14-15. Loeb Classical Library* 489 (Cambridge 1943).
- Marcus, R., en Wikgren, A., *Josephus. Jewish Antiquities, Volume VII: Books 16-17. Loeb Classical Library* 410 (Cambridge 1963).
- Moore, C.H., *Tacitus. Histories: Books 4-5. Annals: Books 1-3. Loeb Classical Library* 249 (Cambridge 1931).
- Morgan, M.H., *Vitruvius. The Ten Books on Architecture. (Cambridge 1914).*
- Rushton Fairclough, H., *Horace. Satires. Epistles. The Art of Poetry. Loeb Classical Library* 194 (Cambridge 1926).
- Rudd, N., *Horace. Odes and Epodes. Loeb Classical Library* 33 (Cambridge 2004).
- Sage, E.T., *Livy. History of Rome, Volume XI: Books 38-39. Loeb Classical Library* 313 (Cambridge 1936).
- Shibley, F.W., *Velleius Paterculus. Compendium of Roman History. Res Gestae Divi Augusti. Loeb Classical Library* 152 (Cambridge 1924).
- Thackeray, H.St.J., *Josephus. The Jewish War, Volume I: Books 1-2. Loeb Classical Library* 203 (Cambridge 1927).
- Thackeray, H.St.J., *Josephus. The Jewish War, Volume II: Books 3-4. Loeb Classical Library* 487 (Cambridge 1927).
- Thackeray, H.St.J., *Josephus. The Jewish War, Volume III: Books 5-7. Loeb Classical Library* 210 (Cambridge 1928).